

SMJERNICE ZA

Održivo planiranje i razvoj turizma

Projekat finansira
Evropska unija

Sadržaj

strana

Predgovor	5
PRVO POGLAVLJE	7
1.1 Definiranje turizma	8
1.2 Elementi dobre turističke prakse	8
1.3 Principi održivog turizma	9
1.4 Održiva ekonomija turizma i lokalne zajednice	11
1.5 Učinak okoliša na održivi razvoj turizma	11
Slika 1: Životni ciklus pitanja djelovanja turističkih djelatnosti na okoliš	11
1.6 Postojeći trendovi u održivom turizmu	12
1.7 Zaštita okoliša	12
1.8 Zakonodavstvo iz oblasti okoliša i turizam	14
DRUGO POGLAVLJE	15
Prvi dio: Sredstava politike i strategije	16
2.1 Prikupljanje podataka	16
2.2 Mišljenja interesnih strana	16
2.3 Analiziranje uvjeta, problema i mogućnosti za održivi razvoj turizma	17
2.4 Opći principi	17
2.5 Proces planiranja	17
2.6 Lokalne prostorne strategije (LSS)	18
2.7 Strategija ekonomije posjetilaca (VES)	18
2.8 Indikatori održivosti i monitoring	19
2.9 Zakonodavstvo, reguliranje i licenciranje	23
2.10 Ekonomski instrumenti	25
2.11 Okviri lokalnog razvoja (LDF)	27
2.12 Turizam u urbanim područjima	27
2.13 Turizam u ruralnim područjima	28
2.14 Master planiranje – fizičko planiranje i planiranje korištenja zemljišta	28
Drugi dio: Fizičko projektiranje i oprema	30
2.15 Sistemi upravljanja zaštitom okoliša (EMS)	30
2.16 Procjena djelovanja na okoliš (EIA)	30
2.17 Održiva infrastruktura	31
2.18 Arhitektura, inženjering i okoliš	33
2.19 Eco Green certifikacija	37
Zaključak	41
Literatura	41

Predgovor

Ovaj priručnik sa smjericama za održivi razvoj turizma izradila je Radna grupa za turizam BiH, uz podršku projektne stručne pomoći projekta kojeg finansira EU, a koji nosi naziv “Tehnička pomoć za podršku industriji turizma u Bosni i Hercegovini”.

Svrha ovog priručnika sa smjericama jeste da se utvrde osnovna pravila koja se primjenjuju prilikom planiranja turizma na održiv način. Priručnik sa smjericama predstavlja najbolje prakse u održivom razvoju turizma i usmjerava čitatelja kroz svoje različite aspekte, ali pomoću kratkih i jasnih koncepata. Njegova svrha je da pomogne cjelokupnom osoblju angažiranom u sektoru turizma u BiH, kako u javnom tako i u privatnom sektoru, da shvati značaj održivog razvoja turizma i da uvrsti smjernice o najboljoj praksi u pripremu i razvoj održivog sektora turizma za buduće generacije. Njegova namjena je isto tako i podizanje svijesti o nizu sredstava održivog turizma koja su testirana na globalnom planu, a koja su se pokazala itekako korisnim za razvoj turizma.

U ovom priručniku detaljno su opisani specifični kriteriji planiranja, razvoja, poslovanja, arhitekture i menadžmenta koji su potrebni za razvoj i upravljanje održivim turističkim poslovanjem.

Izvori za smjernice prikazane u glavnim crtama u ovom priručniku pronađeni su u smjericama najbolje prakse iz drugih evropskih zemalja, kao i u mnogim izvorima literature dobivenim iz biblioteke Svjetske turističke organizacije (UNWTO) i ostaloj relevantnoj dokumentaciji u vezi s održivim razvojem turizma (vidjeti Dodatak 1 – Literatura).

A) Struktura i izgled priručnika Smjernica za održivo planiranje i razvoj turizma

U cilju postizanja svrhe opisane u prethodnom dijelu teksta, potrebno je u glavnim crtama prikazati hronologiju najbolje prakse u održivom turizmu, koja se primjenjuje u cijelom svijetu, a koja interesnim stranama u sektoru turizma omogućava da dođu do jasnog razumijevanja zahtjeva u pogledu turističkog planiranja, razvoja, poslovanja, kao i rukovođenja turističkim preduzećima. Ove smjernice mogu se primjenjivati u bilo kojem od vidova turističkog poslovanja odnosno usluga, a njihova primjena može se proširiti i na hotele, smještajne kapacitete, odmarališta, parkove prirode, tur operatore, atrakcije za posjetioce i putne usluge općenito.

Shodno tome, ove smjernice predstavljene su u dva zasebna poglavlja:

Prvo poglavlje: Uvod u održivo planiranje i razvoj turizma – Definicije i značenje pojmova

Drugo poglavlje: Smjernice i kriteriji održivog turizma

PRVO POGLAVLJE

Uvod u održivi razvoj turizma

1.1 Definiranje turizma

Budući da je turizam iznimno širok i raznolik ekonomski sektor, ponekad se može i previdjeti kao značajan pokretač ekonomskog rasta. Istovremeno, budući da turizam ima uticaja na mnoge sektore, na turizam utječe niz uzajamno povezanih i varijabilnih faktora ponude i potražnje. Prilikom razmatranja djelokruga turizma važno je uzeti u obzir sljedeće aktivnosti i poslove:

- Smještaj uključujući hotele, motele, terene za kampovanje, karavan parkove, smještaj na farmama, smještaj s noćenjem i doručkom i kuće za odmor
- Svi vidovi atrakcija za posjetitelje, bilo da su besplatne ili se plaćaju, uključujući muzeje, umjetničke galerije, i slično
- Svi prirodni i izgrađeni resursi uključujući rijeke, jezera, plaže, šume, rezervate
- Nacionalni parkovi, objekti baštine, spomen obilježja i spomenici uključujući i objekte za razonodu, rekreaciju i sportske aktivnosti
- Svi sistemi koji se koriste za pružanje informacija posjetiocima, uključujući i poslovanje informacijskih centara za posjetioce, sisteme za pronalaženje pješačkih puteva i postavljanje turističkih oznaka, itd
- Svi vidovi vodenog, zračnog i kopnenog prijevoza uključujući i lokalne autobuse, taksije, turističke autobuse, željeznicu, zračni prilaz, te luke i pristaništa
- Cjelokupna prateća infrastruktura uključujući i konjske staze, biciklističke puteve i staze za brdski biciklizam, te staze za pješaćenje
- Sve maloprodajne djelatnosti općenito, uključujući prodavnice, robne kuće, trgovačke centre, benzinske pumpe, trafikke i novinarice, te apoteke
- Svi vidovi destinacijskog marketinga bilo da su namijenjeni za podsticanje ljudi da se presele na neko područje, da investiraju ili da ih samo posjete
- Sve obrazovne institucije i srodni programi koji nude vještine maloprodajnih usluga, pripravnštva, marketinških i biznis programa
- Svi drugi društveni programi i usluge koje turisti mogu koristiti ili iz njih ostvarivati koristi.

Evidentno je iz prethodno navedene liste da je broj aktivnosti koje se odnose na razvoj turizma ogroman, te da su stoga interesi za njegov održiv razvoj višestruki.

1.2 Elementi dobre turističke prakse

Turistička destinacija predstavlja kompleks atrakcija, opreme, infrastrukture, objekata, poslovanja, resursa i lokalnih zajednica, koji se udružuju kako bi turistima ponudili proizvode i usluge. Ideali dobrog turizma odnose se na sve turističke destinacije i na sve oblike turizma. Važno je uzeti u obzir ono što se podrazumijeva pod dobrom turističkom praksom.

Neki od ključnih elemenata dobre turističke prakse su:

- Razvijati, rukovoditi i plasirati na tržište turizam na načine kojima se stvara konkurentna prednost
- Postići pozitivne ekonomske, socijalne, kulturne i ekološke učinke
- Omogućavanje da planovi razvoja budu efikasni za budući razvoj turizma, a time i osiguravanje okvira za donošenje kvalitetnih planskih odluka o turističkim prijedlozima
- Procjenjivanje i monitoring okolišnih, socijalnih i ekonomskih učinaka turističkih događanja
- Otvoren dijalog s ključnim akterima
- Efikasno angažiranje u turističkoj industriji
- Omogućavanje aktivnog uključivanja zajednica koje ostvaruju korist iz turizma, uključujući i njihovo učešće u planiranju i donošenju odluka, a na taj način i uspostavljanje smislenih ekonomskih veza
- Održavanje i podsticanje prirodne, ekonomske, socijalne i kulturne raznolikosti
- Izbjegavanje rasipanja i pretjerane potrošnje i promoviranje održivog korištenja lokalnih resursa
- Prikupljanje podataka prije planiranja kako bi se omogućilo da planovi budu zasnovani na najboljim raspoloživim informacijama

1.3 Principi održivog turizma

Održivi turizam je “turizam koji zadovoljava potrebe sadašnjih posjetilaca i domaćinskog regiona, a da pri tome štiti i poboljšava priliku za budućnost” (UNWTO).

“Održivi turizam zasnovan je na principima održivog razvoja. Predlaže se kao način minimiziranja negativnih efekata na lokalne zajednice, izgrađenu baštinu, krajolike, vodne resurse, staništa i vrste živog svijeta, a da pritom podržava socijalni i ekonomski prosperitet”

Ove definicije potkrijepljene su sljedećim principima održivog turizma, prema definiciji UNWTO-a.

Održivi turizam treba:

- Optimalno iskoristiti okolišne resurse
- Uvažavati socijalno-kulturološku autentičnost zajednica domaćina
- Osigurati društveno-ekonomske koristi za sve interesne strane
- Podrazumijevati informirano učešće svih relevantnih interesnih strana, kao i snažno političko liderstvo
- Biti kontinuiran proces koji iziskuje konstantan monitoring učinaka
- Održavati visok nivo zadovoljstva turista

Tri dimenzije odnosno tzv. ‘stuba’ održivog razvoja su sada priznate i istaknute.

To su:

- **Ekonomska održivost**, koja podrazumijeva stvaranje prosperiteta na različitim nivoima društva i obuhvatanje ekonomičnosti (engl. cost effectiveness) svih ekonomskih aktivnosti. Bitno je to što se ovdje radi o poslovnoj održivosti preduzeća i njihovih aktivnosti, te njihovoj sposobnosti da se dugoročno održe.
- **Socijalna održivost**, koja podrazumijeva poštivanje ljudskih prava i ravnopravne mogućnosti za sve ljude u društvenoj zajednici. U cilju ove održivosti potrebna je pravična raspodjela beneficija, s usmjeravanjem na ublažavanje siromaštva. Naglasak je na lokalnim zajednicama, održavanju i jačanju sistema za životnu potporu, uz priznavanje i poštivanje različitosti kultura i izbjegavanje svih vidova eksploatacije.
- **Okolišna održivost**, koja podrazumijeva očuvanje resursa i upravljanje resursima, i to posebno kada se radi o onim resursima koji nisu obnovljivi ili koji su dragocjeni sa stanovišta životne potpore. U cilju ove održivosti potrebno je djelovanje u pravcu minimiziranja zagađenja zraka, zemljišta i vode, kao i u pravcu očuvanja biološke raznolikosti i prirodne baštine. Važno je shvatiti i to da su ova tri stuba na mnogo načina nezavisni, te da isto tako mogu biti i uzajamno povezana, ali i djelovati u uzajamnoj konkurenciji. Ostvarivanje održivog razvoja podrazumijeva uspostavljanje ravnoteže između svih stubova.

1.4 Održiva ekonomija turizma i lokalne zajednice

Lokalne inicijative u pogledu ekonomskih ulaganja za potrebe razvoja turizma mogu pospješiti potražnju posjetilaca i povećati vrijednosti imovine, te tako poboljšati i održivost okolnih poslovnih subjekata i poslovnih subjekata u unutrašnjosti. Ekonomske koristi mogu biti svekolike i doprijeti daleko izvan granica turističkog poslovanja. Sa stanovišta zapošljavanja, turizam predstavlja posebno moćan sektor zbog svoje sposobnosti da osigura zaposlenje za nekvalificirane i polukvalificirane radnike. Nisu samo lokalni hoteli, restorani i kafići ti koji izvlače korist iz turističkog razvoja. Razmjere u kojima turizam ostvaruje svoj ekonomski utjecaj nisu često u potpunosti uvažavane u lokalnim zajednicama. **Utjecaj turizma se može široko osjetiti i vidjeti u temeljnim materijalnim koristima koje stvara za benzinske pumpe, novinaranice, kafiće, maloprodajne trgovine, banke i druge objekte koji u prvom redu služe lokalnoj zajednici.**

1.5 Utjecaj okoliša na održivi razvoj turizma

Bosna i Hercegovina (BiH) je jedna o ekološki najraznovrsnijih zemalja u Evropi, sa staništima koja uključuju šume, planine, kanjone, rijeke, jezera i prekrasan brežuljkasti seoski krajolik. Ovo prirodno nasljeđe, u kombinaciji s bogatom kulturnom baštinom, predstavlja temelj turističkog sektora. **Od ključnog je značaja da svi ljudi u BiH preuzmu odgovornost za očuvanje cjelovitosti svojih prirodnih resursa i bogatog biodiverziteta koji ovi resursi podupiru.**

Radi utvrđivanja načina na koji neko konkretno turističko preduzeće ostvaruje utjecaj na prirodni svijet, neophodno je da se ispituju svi aspekti poslovanja tokom životnog ciklusa jednog takvog preduzeća. Turizam može imati i niz negativnih utjecaja na biodiverzitet, naročito kada se realizira bez standarda menadžmenta osmišljenih radi zaštite prirodnih dobara, i to onako kako je u kratkim crtama prikazano na slici 1 u nastavku.

Slika 1: Životni ciklus pitanja djelovanja turističkih djelatnosti na okoliš

1.6 Postojeći trendovi u održivom turizmu

Postoji sve veća svijesti na nivou vlasti o socijalnom, ekonomskom i okolišnom značaju turističkog sektora, kao i o utjecajima koje ostvaruje na destinacije. Turizam konzistentno raste i pokazuje određen stepen otpornosti, uprkos različitim kriznim situacijama u nedavnoj prošlosti (npr. terorizam, širenje zaraznih bolesti, i regionalni sukobi). Mada se najveći dio turizma i dalje prelijeva iz razvijenih u razvijene zemlje, ova industrija je i danas u još većoj mjeri višepolarna nego što je to bila ikada ranije, tj. procenat prihoda iz turizma koji se prelijevaju iz razvijenih u zemlje u razvoju konzistentno raste. Na globalnom planu, odgovornosti vlasti u razvoju turizma imaju tendenciju da postanu u većoj mjeri decentralizirane, pri čemu se mnoge ovlasti postepeno prenose na lokalne nivoe vlasti.

1.7 Zaštita okoliša

Kvalitet okoliša, kako prirodnog tako i umjetnog, predstavlja značajan dio turističkog proizvoda, ali mnoge aktivnosti koje se odnose na ovu industriju mogu imati negativne utjecaje po okoliš. **Ovi utjecaji često su povezani s izgradnjom i upravljanjem turističkim objektima, uključujući hotele, restorane, prodavnice, skijaške centre, golf terene i centre za zabavu i razonodu.** Drugi okolišni uticaji povezani s turističkim sektorom odnose se na **povećano iskorištavanje resursa i energije, stvaranje otpada i potencijalno zagađenje vode i zraka.** U ključne pritiske na okoliš povezane s turizmom u tradicionalnom smislu ubrajaju se utjecaji u pogledu **vode i zagađenja, energije, prijevoza, otpada i fizički utjecaji.**

Voda

Raspoloživost vode od ključnog je značaja za turizam ne samo za potrebe potrošnje i sanitarne potrebe, nego predstavlja i značajan dio bh. turističkog proizvoda, pa se stoga može dovesti u opasnost od zagađenja. Sektor turizma i ugostiteljstva može biti uzrok zagađenja na sljedeće načine:

- Odlaganje vode/otpada kroz odvode koji su napuknuti ili procurili;
- Septičke jame, koje, ukoliko se adekvatno ne održavaju, mogu omogućiti otpadnim vodama i kanalizaciji da prodiru u vodotoke;
- Istjecanja iz bazena koja nisu na odgovarajući način tretirana;
- Korištenje deterdženata u prostorijama, koji se mogu isprati u odvode i iscuriti, odnosno koji se mogu nepravilno skladištiti, prolijevati i dospjeti u vodotoke;
- Odliv od hemikalija koje se koriste na golf terenima;
- Neadekvatno uskladištena mineralna đubriva / pesticidi mogu se izliti i dospjeti u vodotoke; i
- Odvodnjavanje u lokalne podzemne vode sa nepropusnih površina, npr. parkinga, može sadržavati naftu, itd., koja eventualno može dospjeti u vodotoke.

Energija

Protokol iz Kjota predstavlja jedan međunarodni sporazum kojim se razvijene zemlje obavezuju da će strateški umanjiti nivoe emisija stakleničkih plinova na državnom nivou, kao nekonkurentski pristup suzbijanju globalnih efekata klimatskih promjena „uzrokovanih ljudskim djelovanjem“. Protokolom se utvrđuju ciljevi za svaku od razvijenih zemalja i ekonomija u zemljama koje se nalaze u tranziciji, s ciljem da se umanje sveukupne emisije šest glavnih stakleničkih plinova za najmanje 5 posto do 2012. godine.

Otpad

Otpad utječe na okoliš na cijeli niz načina, kao što su, na primjer, gubitak dragocjenih resursa (sirovina, poput kartona, plastike i stakla), potreba za otpadnim prostorom, oslobađanje plina metana i potencijalno zagađivanje voda. Otpaci takođe mogu imati negativan utjecaj i na predodžbu koju posjetioci imaju o čistoći i prirodnom imidžu zelenila neke zemlje.

Otpaci mogu takođe biti štetni i za biljni i životinjski svijet, uzrokovati zagušenje rijeka i potoka, te umanjiti pristup životinjskog svijeta šumskom guštiku, drvoredima i drugim staništima.

Staklenički plinovi i zagušenost prometa

EEA procjenjuje da prosječni državljanin EU putuje u prosjeku 1.800 kilometara svake godine tokom odmora. Nekih 90% energije koja se koristi u sektoru turizma otpada na putovanje prema destinacijama i natrag. Privatni i iznajmljeni automobil glavni je način prijevoza za turizam u EU, a očekuje se da će ubuduće postati i još popularniji. Kako potražnja za turizmom i rekreacijom i dalje raste, može se očekivati i porast koncentracije stakleničkih plinova, štetnih čestica, buke i zagušenja prometa.

Fizički utjecaji

Jasno je da turizam može imati potencijal za značajne utjecaje na atrakcije kulturnog i prirodnog naslijeđa.

U fizičke faktore utjecaja izgradnje u turizmu ubrajaju se:

- **Građevinske djelatnosti i razvoj infrastrukture:** Razvoj turističkih objekata poput smještajnih, vodoopskrbnih, restoranskih i rekreacionih objekata mogu uključivati iskopavanje pijeska, plaža, eroziju tla i intenzivno popločavanje i asfaltiranje. Povrh toga, izgradnja puteva i aerodroma može dovesti do degradacije zemljišta i gubitka životinjskih i biljnih staništa i oštećivanja okoliša.
- **Sječa šuma i intenzivirano ili neodrživo korištenje zemljišta:** Izgradnja smještaja i objekata u planinskom odmaralištu često iziskuje krčenje zemljišta obraslog šumom. Priobalna močvarna područja se često isušuju i zatrpavaju uslijed nedostatka pogodnijih lokacija za izgradnju turističkih objekata i infrastrukture. Ove aktivnosti mogu izazvati ozbiljne poremećaje i eroziju u lokalnom ekosistemu, pa čak i dugotrajno uništenje. U cijelom svijetu, s ciljem postizanja konzervacijske zaštite sa stanovišta planiranja, uobičajeno je postojanje nužnih kompromisa između specifikacije mjera za ublažavanje ili ekosistemskih kompenzacijskih mjera (npr. ponovno stvaranje staništa), s jedne strane,

i jedne opće politike potpunog izbjegavanja šteta, poput potpunog zabranjivanja izgradnje, s druge strane.

- **Izgradnja marina:** Pretjerana izgradnja i opsežno popločavanje i asfaltiranje obala može dovesti do uništenja staništa i poremećaja veza između zemljišta i mora. Dokazi upućuju na niz negativnih utjecaja od priobalne izgradnje (uključujući i obalne zaštitne radove, koji imaju pozitivne infrastrukturne utjecaje), povećan nivo sedimenata u vodi, utabavanje tla od strane turista, zagađenje iz kanalizacije i prekomjeran izlov ribe.

U fizičke faktore utjecaja turističkih djelatnosti ubrajaju se:

- **Gaženje i utabavanje:** Turisti koji stalno i učestalo koriste istu stazu gaze i utabavaju vegetaciju i tlo, uzrokujući na kraju štetu koja može dovesti do gubitka biodiverziteta i drugih učinaka. Takva šteta može biti čak i veća kada posjetioci često odlutaju sa već uspostavljenih staza i puteljaka.
- **Usidranje i druge pomorske aktivnosti:** U pomorskim zonama mnoge turističke aktivnosti odvijaju se unutar ili u blizini osjetljivih ekosistema. Usidranje, ronjenje na dah, sportski ribolov i ronjenje s ronilačkom opremom, jedrenje i krstarenje predstavljaju neke od aktivnosti koje mogu uzrokovati neposrednu degradaciju ekosistema i naknadne utjecaje na obalnu zaštitu i ribarstvo.
- **Izmjena ekosistema uslijed turističkih aktivnosti:** Stanište može biti degradirano uslijed djelovanja turističkih zabavnih i rasonodnih aktivnosti. Primjera radi, promatranje divljih životinja može izazvati stres kod životinja i promijeniti njihovo prirodno ponašanje kada se turisti previše približe. Time se vrši veliki pritisak na životinjske navike i ponašanja, te pokazuje tendencija izazivanja promjena u ponašanju.

1.8 Okolišno zakonodavstvo i turizam

U sve većoj mjeri, zakonodavstvo koje je usmjereno na poboljšanje okolišne djelotvornosti ostvaruje utjecaj na sve vidove poslovanja, uključujući i one koji se vrše u sklopu turističke i ugostiteljske industrije. S tim povezane takse, kao i drugi fiskalni/ekonomski instrumenti, ukorijenjeni su u uvažavanju potrebe da društvo mora postupati na način koji je osjećajni prema okolišu. Budući ekonomski razvoj treba nastojati da poboljša okoliš, a ne samo da izbjegava s poslovanjem povezanu komercijalnu štetu. Ovo poboljšanje okoliša treba uveliko ojačati turistički potencijal posvuda, pa bi stoga izradu, usvajanje i provođenje okolišnog zakonodavstva trebala snažno podržati turistička industrija, budući da će koristiti (mada su neke nematerijalne) vjerovatno ostvariti značajnu prevagu u odnosu na troškove. Postoji jasna veza između zakonodavstva i ciljeva i namjera usaglašenih na svjetskom nivou putem sporazuma poput Samita o planeti Zemlji održanog u Rio de Janeiru i Protokola iz Kjota.

Protokol iz Kjota o emisija stakleničkih plinova, 1997

Ovaj protokol sadržava niz politika i mjera koje zemlje trebaju da provode ili dodatno razrađuju s ciljem postizanja svojih ciljeva i unapređenja održivog razvoja. One obuhvataju:

- Povećanu energetska efikasnost;
- Zaštitu i poboljšanje CO₂ ponora tj. šuma;
- Unapređenje održive poljoprivrede;
- Rekonstrukciju i razvoj u domenama obnovljivih i novih vidova energije;
- Eliminiranje subvencija, taksi i olakšica koje su u suprotnosti s primjenom tržišnih instrumenata;
- Reformu u svim sektorima uključujući i transport kako bi se ograničile ili umanjile emisije stakleničkih plinova; i
- Redukcije metana u otpadnom i energetskom sektoru.

Postrojenja obuhvaćena ovom shemom. Svakom postrojenju raspodjeljuju se prava emisije za konkretni period ispunjenja obaveze o kojem se radi. Broj prava na emisije dodijeljenih svakom postrojenju za svaki dati period utvrđuje se na osnovu Nacionalnog plana raspodjele.

Okvirna direktiva o vodama, 2000 (engl. skr. WFD)

WFD-om se utvrđuje okvir za sveobuhvatno upravljanje vodnim resursima u Evropskoj zajednici, kako bi se osiguralo zauzimanje koordiniranog pristupa radi ispunjavanja ciljeva WFD-a i radi provedbe programa mjera za ovu svrhu. U nastavku su prikazani ciljevi WFD-a:

- zaštititi i poboljšati status vodenih ekosistema (i kopnenih ekosistema te močvarnih područja koja su u direktnoj zavisnosti od vodenih ekosistema)
- promovirati održivo korištenje voda zasnovano na dugoročnoj zaštiti raspoloživih vodnih resursa
- pobrinuti se za dovoljne zalihe kvalitetnih površinskih voda i podzemnih voda potrebnih za održivo, uravnoteženo i pravično korištenje voda
- pobrinuti se za pojačanu zaštitu i poboljšanje vodenog okoliša smanjenjem/postepenim potpunim zaustavljanjem ispuštanja, emisija i gubitaka prioritetnih materija
- doprinijeti ublažavanju efekata poplava i suša
- zaštititi teritorijalne i morske vode
- uspostaviti registar 'zaštićenih područja', tj. područja namijenjenih za zaštitu staništa ili vrsta živog svijeta

A photograph of a vineyard with rows of grapevines leading to a mountain range in the background. The vines are lush green, and the path is dirt. The mountains are rocky and blueish-grey under a clear sky.

DRUGO POGLAVLJE

Planiranje za razvoj turizma

Struktura drugog poglavlja

Prvi dio: Sredstva politike i strategije

Planovi turističkih destinacija čine osnovu održivih turističkih politika, a strategije su sredstvo koje omogućava ispunjenje ciljeva i ostvarenje važnih događaja od značaja za njegovu održivost. Politike često upućuju na institucionalne strukture koje omogućavaju upravljanje razvojem turizma. Politike općenito nisu specifične za lokaciju i mogu se primjenjivati duž cijele teritorije neke zemlje, dok su strategije više orijentirane na djelovanje i često su povezane s nekom destinacijom ili regijom.

2.1 Prikupljanje podataka

Važno je da strategije i planovi za turizam budu zasnovani na najboljim raspoloživim informacijama. Na onima koji izrađuju ove planove je da odluče o tome koje informacije trebaju prikupljati, kao i o stepenu detaljnosti koji će biti potreban. Za efikasno planiranje u turizmu potrebne su sljedeće vrste podataka:

- **Demografski podaci** – izvedeni iz popisa stanovništva i drugih izvora kojima raspolažu vlasti, poput npr. Ankete o radnoj snazi i Općem popisu domaćinstava. Ove informacije će se koristiti kako bi se ustanovilo koliko ljudi je zaposleno u različitim sektorima, kakva su im primanja i kvalifikacije, kakav je raspored putovanja na posao i natrag, nivo stručnosti i nezaposlenosti;
- **Podaci o posjetiocima** – izvedeni iz anketa o ponašanju u turizmu, statistički podaci iz pojedinih turističkih atrakcija, prijevoznih operatera, područnih organizacija (npr. nacionalni parkovi) i anketa o popunjenosti hotela. Ove informacije su vjerovatno već prikupljene, ali neće uvijek biti besplatne za korisnika. Korisne su za utvrđivanje sezonskih varijacija i dugoročnih trendova u turističkom ponašanju, što će potom biti bitno za planiranje buduće ponude;
- **Ekonomske studije** – one će se koristiti za izradu opcija za konkretne turističke strategije ili za testiranje

predmeta poslovanja za konkretni turistički razvoj. Može ih provoditi javni ili privatni sektor, odnosno njihovo partnerstvo. Takvim studijama će se vjerovatno ispitati kako na postojeće obrasce posjete ili potrošnje mogu utjecati konkretne inicijative poput predstavljanja novih objekata, povećanog prostora za spavanje ili novih prijevoznih veza.

- **Planovi**, prijedlozi i programi su dodatni razlog za konsultiranje sa širokim dijapazonom aktera kako bi se osiguralo da planeri dođu do opširnog shvatanja svakog relevantnog programa koji može imati utjecaja na turizam u području, te će stoga djelovati na strategiju na čijoj izradi se radi. Ove inicijative će uključivati investicione planove turističkih operatera, zakonskih preduzimača i javnih tijela, kao i dokumente kojima se utvrđuju dugoročnije ambicije.

2.2 Mišljenja interesnih strana

Turistički operateri i nosioci razvoja (preduzetnici) moći će da dostave informacije i mišljenja o sljedećem:

- **turističkim tržištima**, stepenima potražnje i planiranog **investiranja**: oni koji prave planove za turizam, ili koji utječu na turizam, morat će znati koje su to glavne turističke aktivnosti u području, da li one opadaju ili rastu, i da li postoje neke specifične vrste turizma čije proširenje industrija očekuje;
- **turistički prihodi i širi ekonomski utjecaj**: planovi trebaju biti zasnovani na detaljnom shvatanju ekonomske vrijednosti ključnih turističkih sektora i njihovog utjecaja u smislu broja ponuđenih radnih mjesta te usluga i objekata koji dobivaju pomoć od te turističke djelatnosti;
- **tržišta rada u turizmu**: planovi za turizam trebaju biti zasnovani na informacijama o trenutnom broju poslova u turizmu, da li se radi o stalnom poslu, kao i informacije o stepenima stručnosti i platama. Ove informacije važne su kako bi se osiguralo da, tamo gdje se

planovi mijenjaju, broj i vrsta radnih mjesta u turizmu budu realni u pogledu raspoložive radne snage i da budu uzete u obzir mogućnosti za poboljšanje kvaliteta i nivoa primanja za ove poslove, gdje god je to moguće.

- **Troškovi i vremenska dinamika tipova turističkog razvoja:**

kada se planovima predlaže novi turistički razvoj za neko područje, oni bi se trebali zasnovati na pouzdanim procjenama troškova i vremenske dinamike ovog razvoja. To je nužno kako bi se osiguralo da razvojni prijedlozi budu realni i optimalni u pogledu očekivanih koristi. Mada je komercijalna odluka odvojena od procesa planiranja, oni koji su odgovorni za izradu i provedbu planova odgovorni su da omoguće da ovi planovi imaju dobre šanse da budu i realizirani.

2.3 Analiziranje uvjeta, problema i mogućnosti za održivi razvoj turizma

Prva faza obuhvata pažljivo i objektivno sagledavanje stanja turizma na destinaciji (koja može biti zemlja ili lokalno područje) kao i resursa o kojima turizam ovisi ili na koje ostvaruje utjecaje, kako sada, tako i u budućnosti. Potrebno je razmisliti na početku o aspektima i svojstvima koja imaju poseban značaj za održivost turizma, kako bi prikupljeni podaci i postavljena pitanja bili primjereni. Stanje treba analizirati korištenjem anketa, konsultacija i tehničkih studija.

2.4 Opći principi

Tamo gdje su u plan uvrštene specifične turističke politike, njihov cilj bi trebao biti da:

- maksimiziraju koristi od turizma, a da se pritom naročito osigura da razvoj može ostvariti svoj potencijal za doprinošenje turizmu u datom području, a da lokalne zajednice mogu uživati u ovim koristima;
- identificiraju optimalne lokacije, na primjer, za

maksimiziranje sinergija s drugim turističkim atrakcijama i za unapređenje mogućnosti za pristup putem javnog prijevoza;

- integriraju razvoj s njegovim okruženjem kako u pogledu dizajna tako i izgleda, a na način na koji je usluzi ili objektu omogućeno da funkcioniра; i
- izbjegavaju negativne utjecaje, na primjer, ometanje aktivnosti na okolnim zemljišnim površinama

2.5 Proces planiranja

Sistem planiranja će odigrati ključnu ulogu u pogledu pomaganja razvoja i poboljšanja sektora turizma u svim područjima širom BiH. Održivi razvoj turizma predstavlja kontinuirani proces, i to se mora odražavati na način da interesne strane budu konsultirane i uključene. Planeri trebaju razviti konstruktivne dijaloge s ključnim akterima u sektoru turizma i izgraditi partnerstva s onima koji imaju glas u ostvarivanju turističkih shema i programa. Nadasve, potreban je konstruktivan i efikasan angažman sa sektorom turizma. Ovo će pomoći da se osigura da planovi budu izrađeni uz pogodnost realne i održive komercijalne perspektive, te da se planovi dobro povezuju s ambicijama u turističkom sektoru. Nedvojbeno je u interesu turističke industrije da se osigura da njihove ambicije, a naročito njihovi zahtjevi u pogledu korištenja zemljišta, budu poznati i shvaćeni od strane onih koji su odgovorni za sastavljanje planova. Naročite prednosti ranog i aktivnog angažmana od strane ove industrije i njenih predstavnika će biti sljedeće:

- da se specificiraju zahtjevi u pogledu lokacije radi uvrštavanja u planove
- da se predlože elementi turizma koji će biti uvršteni u prijedloge velikih razmjera, poput shema mješovite upotrebe i obnove (regeneracije);
- da se iznese komentar o tome u kojoj mjeri vizije i ciljevi predloženi za planove i strategije kvalitetno reflektiraju ambicije i očekivanja industrije; i
- da se predstavi stajalište industrije o predloženim politikama, kako bi se utjecalo na njihov finalni oblik

2.6 Lokalne prostorne strategije (LSS)

Na lokalnom nivou, regionalna tijela za planiranje trebaju odlučiti kako da obrade turizam u svojim LSS strategijama. Konkretno, potrebno je za razmisliti o tome hoće li:

- smatrati turizam zasebnim pitanjem;
- podvesti turizam pod neko drugo pitanje poput npr. pitanja ekonomskog razvoja; ili
- prema njemu postupiti kao prema interesu koji utječe na cijeli niz pitanja kao što je privreda, okoliš, obnavljanje i prijevoz

Ona bi ovo bi trebala uraditi na osnovu sveukupnog pristupa koji koriste u svojim LSS strategijama, a u kontekstu informacija koje su prikupili. Kakav god pristup bude odabran, u LSS strategijama bi trebalo jasno iskazati sljedeće:

- vlastitu viziju i strategiju za turizam u regiji;
- kako to doprinosi širim regionalnim ciljevima;
- koji nivo rasta u turizmu se nastoji postići; i
- kako će izgledati njegove prostorne karakteristike

2.7 Strategija ekonomije posjetilaca (VES)

Potrebno je doći do shvatanja o tome kakvi su osnovni trendovi i kako se strategijom namjerava odgovoriti na mogućnosti koje oni predstavljaju;

- Kakve su implikacije ovih trendova za korištenje zemljišta, tokove saobraćaja, i transportni sistem. Njome se trebaju pojasniti razmjere u kojima su ovi trendovi:
 - (i) zavisni od poboljšanja u transportnoj mreži; i
 - (ii) gdje će se njima vjerovatno povećati potreba za takvim poboljšanjima
- Identifikacija područja unutar regija u kojima postoje, ili će vjerovatno postojati, ikakvi problemi povezanih s rastom ili padom u turizmu. Na primjer, moglo bi se pokazati neophodnim da se uskladi potražnja za turističkim smještajem s potrebom za dostupnim stambenim prostorom unutar jednog područja;

- Kako bi se povećanoj potražnji za turizmom moglo najbolje udovoljiti. Moglo bi biti to da ponudu smještaja i atrakcija treba povećati u gradovima u blizini postojećih odmarališta u cilju da se prošire koristi i rasprše pritisci;
- Ekološki učinak turizma i, tamo gdje isti imaju negativne posljedice, na koji način se oni mogu rješavati;
- Potreba za zaštitom ključnih turističkih dobara. Pored obilježja koja već imaju zakonsku zaštitu (npr. nacionalni parkovi), bit će i drugih obilježja poput šireg okoliša, kvaliteta plaža, izbora smještaja, raspoloživosti sportskih objekata i objekata za razonodu, te prisustva 'noćnog života', a koja su značajna za održavanje atraktivnosti područja; i
- Načini na koje turizam može doprinijeti pozitivno drugim ciljevima, npr. ekonomskom razvoju, obnavljanju, ruralnoj diversifikaciji, konzervaciji, i okolišnim poboljšanjima.

2.8 Indikatori održivosti i monitoring

Zašto su indikatori važni

Indikatori omogućavaju praćenje promjena protekom vremena, na jedan konstantan i konzistentan način, u odnosu na razvoj turizma. Oni pomažu da se razjasne ciljevi i, što je najvažnije, tjeraju ih da budu precizniji. Mogu biti veoma dragocjeni prilikom podsticanja veće odgovornosti i prilikom podizanja svijesti i pružanja podrške za aktivnosti.

Indikatori se mogu koristiti kako bi se pokazalo sljedeće:

- Postojeće stanje u turističkoj industriji (npr. stope popunjenosti, zadovoljstvo turista).
- Opterećenja sistema (npr. nestašice vode, stepeni kriminala).
- Učinak turizma (npr. promjene u nivoima prihoda u zajednici, stepen sječe šuma).
- Napor menadžmenta (npr. finansiranje prečišćavanja kopnene i obalne kontaminiranosti).
- Efekat aktivnosti menadžmenta (npr. promijenjeni nivoi zagađenja, broj turista povratnika).

Indikatorima se daje rano upozorenje u vezi s tim kada je eventualno potrebna promjena u politici ili novo djelovanje, ali se osigurava i osnova za dugoročno planiranje i pregled turizma.

Korištenje indikatora u kreiranju politika i planiranju

Indikatori održivosti trebaju biti definirani u ranoj fazi u procesu formuliranja strategije turizma za neku destinaciju. Oni se mogu koristiti za sljedeće:

- Polazišnu procjenu uvjeta i potreba.
- Utvrđivanje ciljeva za politike i aktivnosti.
- Procjenu aktivnosti.
- Evaluaciju, provjeru i modifikaciju politika.

Odabir indikatora održivosti može se ugraditi u proces konsultacija i sudjelovanja. To se može pokazati korisnim u smislu da omogućava interesnim stranama da usredsrede svoja razmišljanja na opipljiva pitanja i prioritete održivosti.

Kriteriji za odabir i provjeru indikatora

Identificirano je sljedećih pet kriterija za odabir indikatora:

1. Relevantnost indikatora za odabrano pitanje.
2. Izvodljivost pribavljanja i analiziranja potrebnih informacija.
3. Vjerodostojnost informacija i pouzdanost za korisnike podataka.
4. Jasnoća i lakoća razumijevanja među korisnicima.
5. Uporedivost protokom vremena i po regionima.

Monitoring održivosti

Monitoring održivosti podrazumijeva vršenje mjerenja okolišnih, socijalnih i ekonomskih uvjeta korištenjem odabranih indikatora. Monitoring u odnosu na polazni skup rezultata omogućava identificiranje trendova; otkrivanje promjena i, po mogućnosti, njihovo predviđanje; kao i praćenje napretka. Kako bi bio efikasan, monitoring je potrebno preduzimati redovno i slijediti već temeljito definiran skup smjernica.

Jedan vid monitoringa održivosti turizma je da se izvrši konkretno i uglavnom kvantificirano mjerenje sljedećeg:

- **Nivoi turizma:** uključujući kako ponudu (npr. kroz ispitivanje stanja smještaja), tako i potražnju (npr. pokazatelji broja primljenih turista na ključnim lokacijama ili evidentirani broj noćenja)
- **Stanje okoliša i društva:** ovo bi mogao da bude ili rezultat turizma ili da utječe na njegovu uspješnost -u primjere se ubrajaju stepeni zaposlenosti, nivoi kriminala, kvalitet zraka i vode, i prebrojavanja vrsta životinja i biljaka u osjetljivim ili intenzivno posjećenim sredinama.

Drugim vidom monitoringa prate se aktivnosti, potrebe i mišljenja ključnih interesnih grupa, i to naročito grupa koje čine:

- **Posjetici:** putem istraživanja lokacije, fokus grupa i povratnih informacija preko domaćina, itd., kako bi se provjerili profili i nivoi zadovoljstva.
- **Preduzeća:** putem anketa, sastanaka, itd., radi provjere u vezi s njihovim ekonomskim i okolišnim rezultatima i njihovim predodžbama i potrebama.

- **Lokalna zajednica:** putem anketa u domaćinstvima, fokus grupa, itd., radi provjere o stavovima prema turizmu i zanimanjima u vezi s njegovim učinkom.

Uporedno vrednovanje

Dragocjeno korištenje indikatora i s njima povezani monitoring treba omogućiti nekoj destinaciji da provjeri uspješnost svoje održivosti u odnosu na uporedive destinacije. Time se može pomoći da se pokažu tačke relativne slabosti kojima se eventualno treba dati prioritet. Za takav postupak upoređivanja potrebno je da destinacije međusobno sarađuju pri korištenju sličnih indikatora i procesa monitoringa.

Vlasti su u dobroj poziciji da potpomažu kod uporednog vrednovanja na međunarodnom i na državnom nivou. Međunarodno uporedno vrednovanje može se odvijati između zemalja ili između uporedivih vrsta destinacija unutar različitih zemalja. Na entitetskom nivou, aktivnosti uporednog vrednovanja mogu se vršiti između destinacija unutar jedne zemlje, eventualno u uz koordinaciju od strane državnih ministarstava koja rade s grupom lokalnih organa vlasti.

Identificiranje ograničenja turizma

Jedan od principa održivog razvoja turizma je spremnost da se prepoznaju i uvažavaju ograničenja u pogledu razvoja turizma i protoka posjetilaca.

Zašto je važno identificirati ograničenja?

Uveliko se pokazalo da su, u slučajevima u kojima je turizam povezan s negativnim učincima po okoliš ili društvo, takvi učinci zapravo često posljedica broja turista ili stepena uređenja koji nadilazi kapacitet prijemne destinacije. Bitno je identificirati ograničenja u pogledu turističkog razvoja s ciljem da se pomogne u planiranju i donošenju politika, te da se takva ograničenja poštuju putem djelovanja s ciljem kontrole onoga što se stvarno događa na terenu.

Koncept prihvatnog kapaciteta

Koncept prihvatnog kapaciteta u turizmu predmet je mnogih akademskih debata i diskusija tokom dugog niza godina. Njime se obično upućuje na broj turista koje neko mjesto može smjestiti bez štete po okoliš ili domaću populaciju, odnosno bez bilo kakvog umanjnja zadovoljstva kod turista. Identificirane su različite vrste prihvatnog kapaciteta, uključujući:

- **Ekološki kapacitet:** zasnovan na biološkim i fizičkim faktorima poput sposobnosti određenih vrsta biljaka i životinja da podnesu uznemiravanje.
- **Socio-kulturni kapacitet:** određen neprihvatljivim utjecajima po lokalnu zajednicu ili ograničenjima zbog raspoloživosti ljudskih potencijala.
- **Psihološki kapacitet:** intenzitet gužve koju turisti shvataju kao prihvatljivu bez učinka na kvalitet njihovog iskustva. On će varirati zavisno od vrsta turista vrsta aktivnosti ili upotrebe.
- **Infrastrukturni kapacitet:** poput broja spavaćih soba ili kapaciteta transportnih sistema ili vodoopskrbe. Ovo je možda element koji se može najlakše mijenjati u srednjoročnom do dugoročnom periodu.
- **Kapacitet upravljanja:** broj turista kojim se može realno upravljati u nekom području, a da se pritom ne izazovu ekonomski i administrativni problemi.

Realan pristup ocjenjivanju prihvatnog kapaciteta

Postoji veliki broj kritičara koncepta prihvatnog kapaciteta koji se primjenjuje na turizam. Smatra se da je ovaj koncept možda besmislen i da eventualno dovodi u zabludu da se postavi precizna granica kapaciteta na broj turista. Različiti faktori koji djeluju na kapacitet i učinke mnogobrojni su i složeni, koncepti su prilično subjektivni, uvjeti se vremenom mijenjaju, a ne postoji jasan način da se dođe do takvog pokazatelja.

Granice dozvoljenih promjena

Problemi povezani s kvantifikacijom prihvatnog kapaciteta doveli su do upotrebe alternativnih pristupa u priznavanju granica u pogledu turizma. Koncept granica dozvoljenih promjena (LAC) uvažava da zapravo nivo nepoželjnog utjecaja (ili promjene) predstavlja problem, a ne kvantitet aktivnosti sam po sebi, te da bi granice stoga trebalo opisati u pogledu utjecaja. Ovaj proces za sobom povlači sljedeće:

- Identifikaciju utjecaja koji bi trebali ograničiti uređenje, izgradnju ili korištenje
- Identifikaciju upotrebljivih indikatora koji se odnose na ove utjecaje
- Identifikaciju niza vrijednosti povezanih s ovim indikatorima koje se smatraju prihvatljivim ili neprihvatljivim (na osnovu stručnih dokaza, konsultacija, itd.).
- Provođenje procesa monitoringa kako bi se provjerilo da li uspješnost ostaje u prihvatljivom opsegu.
- Preduzimanje aktivnosti menadžmenta kako bi se korigovali stepeni korištenja, ukoliko se granice prekorače.

LAC pristup ima prednost u smislu što je fleksibilan i zasnovan na stvarnim procjenama utjecaja o kojima se radi. Međutim, ponekad može biti teško da se problemi isprave vršenjem korekcija tek nakon što su se problemi pojavili.

2.9 Zakonodavstvo, regulacija i licenciranje

Zakone i propise potrebno je primjenjivati onda kada vlasti smatraju da je to neophodno. Međutim, za uspjeh su potrebni propisi koji su relevantni, jasni, koji su praktično izvodljivi u pogledu usaglašenosti i koje je moguće provoditi. Razuman pristup jeste u tome da se:

- Raspolaže funkcionalnim zakonodavstvom kojim se omogućava i podržava turizam i daje ovlaštenje za djelovanje.
- Raspolaže jasnim i provedivim propisima, koji se prema potrebi podržavaju licenciranjem, tamo gdje je to potrebno, kako bi se osigurali značajni minimalni standardi.
- Nastoji povećati uspješnost održivosti iznad takvih standarda, putem drugih sredstava, kojima se takođe stimulira osobna opredijeljenost ka kontinuiranom poboljšavanju.

Kada bi za održivi turizam eventualno mogle biti potrebne obavezne kontrole?

Postoji niz aspekata razvoja, poslovanja i upravljanja u turizmu koje bi trebalo kontrolirati putem zakona i propisa s ciljem da se zaštiti okoliš, zajednice, posjetioci i funkcioniranje poslovanja. U ove aspekte se ubraja sljedeće:

- Lokacija i priroda razvoja, obuhvaćeni na osnovu propisa o planiranju i razvoju.
- Prava i uvjeti za zaposlenike.
- Zdravlje i sigurnost posjetilaca, poput prehrambene higijene i opasnosti od požara i nezgoda.
- Trgovinske prakse i sposobnost za trgovanje.
- Ozbiljne štete po okoliš (npr. izazvane ispuštanjem u zrak i vodu).
- Fundamentalne smetnje za lokalne zajednice, poput pretjerane buke.
- Korištenje vode i drugih deficitarnih resursa.
- Ozbiljno nedolično ponašanje i eksploatacija lokalnog stanovništva od strane posjetilaca i obrnuto (npr. dječija prostitucija).
- Pravo pristup uslugama, zemljištu, itd.

Zakonodavstvo kojim se daju ovlaštenja kao podrška turističkoj održivosti

Positivno zakonodavstvo potrebno je preispitati, i prema potrebi ojačati, s ciljem da se omogući da ono bude adekvatno, ne samo za svrhe kontrole, nego i za promoviranje održivog turizma. Značajne oblasti koje je potrebno obraditi su sljedeće:

- Spektar zakona koji se odnose na oblasti od interesa navedene u prethodnom dijelu. Važno je ustanoviti da li se mogu u cijelosti primjenjivati na turizam i da li postoje ikakve praznine koje je potrebno popuniti.
- Pravni osnov kojim se pozitivno podstiče održivi turizam. To može podrazumijevati ovlasti i nadležnost za promoviranje turizma kao jedne same po sebi zasebne aktivnosti. Time se takođe podrazumijeva i mogućnost za pružanje podsticaja i drugih vidova potpore ali takođe, što je od presudnog značaja, i slobode i opsega korištenja ovih podsticaja radi favoriziranja onih preduzeća i aktivnosti koje se smatraju održivijim od drugih.
- Ovlasti i odgovornosti konkretnih tijela, npr. ovlaštenje tijela nadležnih za zaštićena područja u pogledu kontrole ili promoviranja turizma.
- Sposobnost konkretnih interesnih strana da se angažiraju na održivom turizmu. Kritično pitanje u mnogim zemljama u razvoju odnosi se na zakup zemljišta. Zakoni kojima se pojašnjavaju ili ojačavaju zemljišna prava osoba ili zajednica mogu biti veoma značajni. U odgovarajućim okolnostima time bi se takođe moglo omogućiti postavljanje uvjeta kojima se podstiče ili po mogućnosti zahtjeva da se zemljište i resursi koriste na načine koji pogoduju održivom turizmu.

Reflektiranje održivosti u entitetskom Zakonu o turizmu

U entitetskim zakonima o turizmu utvrđuju se odgovornosti vlasti i njihovih agencija prema turizmu. Njima se daje ustavni osnov za politiku razvoja turizma u dugoročnom periodu. Načinom opisivanja turizma zakoni osiguravaju sredstvo za podupiranje održivosti. Principi održivog turizma mogli bi se uvrstiti u preambulu novih zakona o turizmu i reflektirati se na uravnoteženost i formulaciju različitih članova.

Usklađivanje i sinhroniziranje zakonodavstva

U načelu, zakonodavstvo potrebno za kontrolu mnogih aspekata utjecaja turizma bit će sadržano u zakonima koji su relevantni za pojedine specifične oblasti (npr. zakonodavstvo o upravljanju okolišem i zapošljavanju), a ne u zakonu o turizmu. Međutim, potrebno je utvrditi vezu između zakona o turizmu i ovih drugih oblasti. Proces usklađivanja i sinhronizacije može biti dragocjen i trebao bi učiniti sljedeće:

- Obuhvatiti načine na koje se relevantni zakonodavni uvjeti uistinu odnose, ili bi trebalo da se odnose na zakone specifične za turizam.
- Identificirati druge zakone koji sadržavaju zakonodavstvo relevantno za održivost turizma.
- Nastojati da minimizira svaki sukob između različitih oblasti zakonodavstva.
- Omogućiti da nema zbunjujućeg dupliciranja između ovlasti i nadležnosti različitih agencija po ovom pitanju.
- Prikupiti informacije o svim relevantnim zakonima, kako bi se iste mogle jasno distribuirati prema industriji i drugim relevantnim interesnim stranama.

Primjena specifičnih propisa

Pored ranije navedenih temeljnih aspekata održivosti turizma — za koje su potrebni zakoni i propisi koji se primjenjuju na sve vidove turizma unutar jedne zemlje — mogla bi se pokazati neophodnom i primjena specifičnih propisa na određene vidove turizma odnosno u konkretnim okolnostima. Ovi propisi mogli bi se odnositi na sljedeće:

- Posebno osjetljive sredine (npr. zaštićena područja ili posebne vrste ekosistema poput npr. koraljnih grebena).

- Naročito ugrožene zajednice (npr. određene autohtone zajednice).
- Posebne vrste aktivnosti. To bi moglo podrazumijevati određene sportove na otvorenom, poput raftinga, skijanja, ronjenja, koje bi mogle biti potencijalno opasne za učesnike i/ili štetne po okoliš.

Licenciranje

Licenciranje turističkih preduzeća može se koristiti za:

- Signaliziranje usklađenosti sa osnovnim zakonodavstvom o pitanjima poput zapošljavanja i zaštite okoliša.
- Signaliziranje usklađenosti s drugim specifičnijim propisima
- Provođenje standarda iznad minimalnih zakonskih uvjeta.
- Kontroliranje broja operatora na bilo kom mjestu.

Jačanje usklađenosti

Najveći problem s korištenjem zakona i propisa, kao načina poboljšanja održivosti, predstavlja poteškoća u provođenju i prevazilaženju stanja u kojem se ne postupa u skladu s njima. To predstavlja fundamentalni problem kako u razvijenim tako i u nerazvijenim zemljama. Načini na koje se ovaj problem može rješavati su:

- Povezivanje propisa s licenciranjem, i izdavanje licence u formi karakteristične oznake za koju se od turista traži da treba da je primjećuju.
- Stimuliranje kolegijalnog pritiska među operatorima.
- Utvrđivanje ciljeva za provedbu i traženje da operatori o njima izvještavaju.
- Racionaliziranje inspekcijских programa, kako bi se omogućilo da jedan inspektor pokrije različite zakonodavne zahtjeve.
- Pružanje jednostavnih informacija operatorima o propisima koje moraju poštivati, i o tome šta postupanje u skladu s propisima zapravo znači u praksi.

2.10 Ekonomski instrumenti

Pristojbe i naknade

Pristojbe i naknade važni su naplatni instrumenti u procesu internaliziranja ukupnih troškova, uključujući okolišne i socijalne troškove, aktivnosti poput turizma. Ovisno o načinu na koji se usmjeravaju, pristojbe i naknade mogu podupirati poštivanje načela pod nazivom 'zagađivač plaća'.

Osnovni načini na koje vlasti mogu koristiti ove mjere su sljedeći:

- Utvrđivanjem naknada za korištenje resursa i usluga koje one kontroliraju, poput javnih komunalnih usluga i sadržaja.
- Uvođenje općih i specifičnijih pristojbi na aktivnosti koje djeluju na poslovanje turističkih preduzeća i ponašanje turista.

Različite vrste pristojbi i naknada koje imaju naročit utjecaj na turizam opisane su u nastavku.

Opće poslovne pristojbe

Jedan način na koji će oporezivanje vjerovatno utjecati na održivost turizma je putem općeg utjecaja fiskalnog sistema na uspješnost poslovanja turističkih preduzeća. Vlasti trebaju osigurati da korporativno oporezivanje uistinu ne pravi nepravilnu diskriminaciju u odnosu na mala preduzeća iz uslužnog sektora. One bi isto tako trebale voditi računa o tome kako poreska politika može utjecati na cijeli dijapazon ekonomskih, socijalnih i okolišnih pitanja koja se odnose na konkretne okolnosti datog sektora, poput utjecaja na sezonske poslove i mogućnosti da se mikro-preduzeća i zaposlenici angažiraju u cijelom nizu različitih aktivnosti.

Opće turističke pristojbe

Jedan broj zemalja uveo je poreze na turizam u obliku pristojbe koja se plaća po posjetiocu, koja se često prikuplja po noćenju kao 'pristojba po krevetu'. Ona se najčešće naplaćuje od turističkih preduzeća, a ona je mogu, ali i ne moraju prenijeti na turiste. Uobičajeno se ne smatra načinom za ostvarenje utjecaja na broj posjetilaca, nego procesom za prikupljanje prihoda.

Značajne sume mogu se prikupiti na ovaj način, ali to može dovesti i do zabrinutosti kod industrije o negativnoj posljedici za potražnju i za profitabilnost preduzeća. Ključno pitanje za održivost predstavlja razmjera u kojem se prihodi zadržavaju na lokalnom nivou i koriste za potporu destinacijskom menadžmentu, očuvanju okoliša i socijalnim pitanjima.

Pristojbe i naknade za specifične inpute i outpute

Niz pristojbi i naknada mogu se koristiti za ostvarivanje utjecaja na korištenje resursa od strane turističke industrije i turista.

U primjere se ubraja sljedeće:

- Naknade za ispuštanje efluenta kako bi se podstaknulo na umanjenje emisija putem tzv. mjera naplate 'na izlazu iz cijevi' (engl. end-of-pipe).
- Pristojbe za odlaganje otpada kako bi se krajnje odlaganje otpada učinilo skupljim, uz promoviranje redukcije i recikliranja.
- Proizvodne pristojbe na stavke poput energije i pakiranja koji mogu imati okolišni utjecaj u proizvodnji, potrošnji ili odlaganju (npr. ugljičke tj. karbonske pristojbe na korištenje određenih goriva).
- Korisničke naknade za korištenje dragocjenih resursa poput vode. U većini zemalja pristojbe i naknade ove vrste primjenjuju se generalno s ciljem da utječu na aktivnosti svih poslovnih subjekata. Mala je vjerovatnoća da će turistička industrija biti izdvojena za specijalan tretman.

Naknade za korištenje sadržaja i infrastrukture

Generiranje prihoda za korištenje u očuvanju i upravljanju, odnosno za podršku lokalnim zajednicama, može biti značajan cilj pri utvrđivanju naknada ove vrste. U nekim okolnostima, naknade se mogu posebno povećati s ciljem da se uvećaju prihodi raspoloživi za lokalne potrebe. Tamo gdje je to moguće, potrebno je koristiti strukturiran i transparentan pristup za distribuciju prikupljenih finansijskih resursa, putem kojeg se uključuju lokalne zajednice i informiraju oni koji plaćaju naknadu o tome kako se njihovi rashodi koriste.

Vršenje utjecaja putem drugih finansijskih sporazuma

Vlasti isto tako mogu imati mogućnost da utječu na ponašanje preduzeća sklapanjem drugih vrsta finansijskih sporazuma s njima. To za sobom može povlačiti i prenošenje pojedinih oblika imovinskih ili trgovinskih prava na preduzeća. Uz ove procese se mogu postaviti određeni uvjeti koji iziskuju postupanje u skladu s programom održivosti.

U primjere se ubraja sljedeće:

- Izdavanje koncesija ili ugovora preduzećima od strane vlasti. To se pokazalo efikasnim sredstvom za postavljanje uvjeta prema odabranim preduzećima - na primjer, onima koja pružaju usluge u nacionalnim parkovima.
- Razvoj partnerstava između javnog i privatnog sektora sa odabranim preduzećima radi pružanja određenih pogodnosti, poput transportne infrastrukture, javnih sadržaja i informativnih usluga.
- Politike vlasti o javnim nabavkama — primjera radi, samo smještaj koji je certificiran kao smještaj koji ispunjava kriterije održivosti mogao bi se koristiti za vladino poslovanje.

2.11 Okviri lokalnog razvoja (LDF)

Okviri lokalnog razvoja (od eng. *Local Development Frameworks*) trebaju se sastojati od niza dokumenata s planovima razvoja uključujući i osnovnu strategiju, programe raspodjele zemljišta specifičnu za lokaciju i akcione planove za dano područje. Svaku potrebu za dodatnim dokumentima planova razvoja, odnosno dopunskim planskim dokumentima, potrebno je utvrditi u shemi lokalnog razvoja, što za svrhu ima to da se javnost informira o programu kojim organ nadležan za planiranje raspolaze radi izrade dokumenata lokalnog razvoja.

S ciljem da se broj politika svede na razumnu mjeru, organi trebaju imati za cilj da u osnovnoj strategiji potkrijepe politike kojima se utječe na turizam, i da to učine to na sljedeće načine:

- uvrštavanjem detalja o pitanjima poput ublažavanja efekata razvoja (npr. uređivanjem okoliša) u dopunske planske dokumente;

- uvrštavanjem poruka o dobroj praksi u druge dokumente ili prateći tekst; i
- neponavljanjem nacionalnih i regionalnih politika u LDF okvirima, mada LDF okviri trebaju da ukazuju na to kako opći ciljevi i bilo koji posebni ciljevi za turizam doprinose onima koji su utvrđeni u RPS-u.

2.12 Turizam u urbanim područjima

Turizam može donijeti koristi urbanim područjima i pomoći da se ostvari razvoj koji je održiv. Među posebnim prednostima koje turizam može donijeti općinama i gradovima je da turizam:

- bude središte obnavljanja, odnosno da pomogne u podupiranju rasta
- pomogne da se poboljša životnost urbanog područja i podrže povezana putovanja i obilasci
- bude ključni sastojak shema mješovite upotrebe
- podrži važne usluge i objekte
- potpomogne poboljšanje pristupa putem održivih modela transporta

Postoje brojne vrste turističkih i razonodnih aktivnosti koje se naročito povezuju s urbanim lokacijama, a koje ispoljavaju ovakve prednosti. U njih se ubrajaju sljedeće aktivnosti:

- smještaj u hotelima, gostinskim kućama i objektima tipa *bed & breakfast*
- kina, pozorišta, koncertne hale i društveni klubovi
- muzeji, galerije i konferencijski objekti
- restorani, barovi, pabovi, kazina i noćni klubovi
- kuglanje s 10 čunjeva u zatvorenom te zdravstveni i *fitness* centri

Organi nadležni za planiranje moraju se pobrinuti da prethodno izvrše procjene potreba za ovakvim objektima i da prethodno odrede primjeren niz lokacija kojima će osigurati istinske mogućnosti za zadovoljenje ovakvih potreba. Slično tome, na nosiocima razvoja i operatorima je da se pobrinu za prethodno predviđanje kakva će biti njihova potreba za takvim lokacijama, te da obave aktivne razgovore o ovim zahtjevima s lokalnim organima nadležnim za planiranje.

2.13 Turizam u ruralnim područjima

Osiguravanje prijeko potrebnih objekata za posjetioce od ključnog je značaja za razvoj turizma u ruralnim područjima. Turizam može biti:

- ključni element u ruralnoj i poljoprivrednoj diversifikaciji;
- od pomoći da se revitaliziraju tržni gradovi i sela;

2.14 Master planiranje –fizičko planiranje i planiranje korištenja zemljišta

Planiranje korištenja zemljišta i kontrola izgradnje od ključnog su značaja za održivost turizma, a utječu ne samo na sam razvoj turizma, nego i na kontroliranje drugih vidova razvoja koji bi mogli biti štetni po ekonomsku održivost turizma u kratkoročnom i dugoročnom periodu. U vrijeme kada se usaglašavaju planovi za korištenje lokalnog zemljišta, ili konkretnije, kada se donose odluke o odobravanju ili odbijanju spornih razvojnih radova (poput industrijskog postrojenja, rudarstva ili sječe drveta), ekonomski argumenti u vezi s turizmom mogu se koristiti za zagovaranje očuvanja okoliša. Obuhvat planiranja korištenja zemljišta je takođe veoma važan. U pojedinim zemljama kontrola planiranja se primjenjuje na sve oblasti. U drugim zemljama to može biti bitno ograničeno na urbana naselja ili označena zaštićena područja. U pravilu, što je veća pokrivenost solidnog sistema planiranja korištenja zemljišta i efikasna kontrola razvoja, sve su veće šanse za postizanjem održivijeg turizma.

Dovođenje turističkih strategija u vezu s prostornim planovima i planovima korištenja zemljišta

Principi održivosti ukazuju na više strateški, fleksibilan, pristup odozdo prema gore; s tim da se pritom u obzir uzima širok raspon ekonomskih, socijalnih i okolišnih faktora, a na osnovu konsultacija i učešća na lokalnom nivou. Pristup koji se zagovara za turizam usklađen je s pojavom integriranog 'prostornog planiranja' na regionalnom nivou i planiranja u zajednici na lokalnom nivou, što se nastoji postići u mnogim zemljama, a planiranje turizma se treba usklađivati s tim.

Strategije turizma izgrađene na participatornim strukturama

i inkluzivnim procesima trebaju osigurati osnov za planiranje turizma. Planiranje treba odražavati i pripremu strategija turizma na državnom, regionalnom i lokalnom nivou destinacija. To se može postići korištenjem dva uzajamno povezana procesa:

Državno i regionalno prostorno planiranje: u mnogim zemljama i regionima, primjereno je da državne i regionalne strategije turizma budu tumačene prostorno. Njima se može uzeti u obzir širok dijapazon faktora prirodnih resursa, ekonomskih potreba, tržišnih potencijala, itd. U pojedinim slučajevima oni mogu dovesti do ukazivanja na široka prioriteta područja za razvoj turizma. Prostornim planiranjem na ovom nivou trebaju se takođe uspostaviti veze između turizma i važnih povezanih pitanja koja imaju prostornu dimenziju, poput pitanja planiranja transporta.

Planiranje korištenja zemljišta na nivou zajednice: odluke o nivou, dinamici, prirodi i lokaciji turističkog razvoja na lokalnom nivou treba biti zasnovano na lokalnim strategijama i planovima, koji podrazumijevaju temeljitu procjenu ekonomskih, socijalnih i okolišnih mogućnosti i ograničenja, zajedno s punim angažmanom zajednice.

Ovim procesima se potom treba utvrditi politika planiranja korištenja zemljišta.

Omogućavanje da planiranje korištenja zemljišta za potrebe turizma bude održivije

Lokacija turističkog razvoja treba biti zasnovana na strateškim odlukama koje odražavaju program za održivi turizam a ove odluke potrebno je uzeti u obzir prilikom razmatranja šireg prostornog planiranja i lokalnog planiranja korištenja zemljišta za potrebe turizma. U neke od važnih tačaka koje je potrebno imati u vidu prilikom izrade takvih planova ubrajaju se:

- Pozitivno planiranje za održivost. Planiranje korištenja zemljišta ne treba jednostavno biti proces kontroliranja. Ono se može koristiti kreativno za identifikaciju prostora i lokacije za novi razvoj koji će doprinijeti održivom turizmu. Primjera radi, njime se može podstaknuti uspostava klastera između turističkih preduzeća i srodnih poslovnih subjekata,

kao i jačanje lokalnog lanca nabavke, tako što će se potpomagati kolokacija, tj. smještanje na lokacijama koje se nalaze jedna uz drugu.

- Potencijal za korištenje drugih instrumenata povezanih s planiranjem. Primjera radi, državni ili regionalni proces prostornog planiranja može dovesti do identifikacije prioritetnih područja za razvoj turizma koja zadovoljavaju kriterij održivosti. Takva područja se potom mogu koristiti za koncentriranje ekonomskih podsticaja za razvoj odgovarajućih održivih turističkih proizvoda. Upotreba propisa ili labavijih smjernica za razvoj može se takođe usko povezati s planiranjem.
- Predviđanje razvojnih procesa budućnosti. Planiranjem je takođe potrebno voditi računa o već predvidljivim promjenama uvjeta, a pritom se treba primijeniti i princip predostrožnosti. Poseban primjer predstavlja vođenje računa o efektima klimatskih promjena, na primjer u pogledu priobalnog planiranja, te reagiranja s odgovarajućim mjerama adaptacije.
- Fleksibilnost i adaptivni pristup. Planovi takođe trebaju biti otvoreni za manje predvidljive promjene, poput događaja u svijetu koji mogu izmijeniti obrasce potražnje ili poput nepredvidljivih prirodnih pojava. Adaptivno planiranje može se potpomagati putem identifikacije procjenjivih granica i korištenjem indikatora, te redovnim monitoringom i prijmom povratnih informacijama.
- Provjera održivosti procesa. Pojedini sistematski pristupi korišteni u sklopu industrije, poput sistema upravljanja okolišem, mogli bi se primjenjivati i na proces planiranja korištenja zemljišta.

Integrirano upravljanje područjem

Planiranje korištenja zemljišta za turizam stavljeno u kontekst jednog više strateškog prostornog planiranja, i to zajedno sa paralelnim procesima na lokalnom nivou, usklađena je s određenim drugim pravcima u planiranju i upravljanju resursima. Postoje pojedine vrste lokacija koje zbog svojih specifičnih

okolnosti zahtijevaju čak i još pažljivije integriran pristup — pri čemu priobalna područja predstavljaju najupečatljiviji primjer.

Urbanistička podjela na zone za turistički razvoj

Urbanistički plan može biti manje ili više pogodan kao instrument u saglasnosti s prirodom područja, vlasništvom nad zemljištem i okolnostima planiranja, kao i s tim da li je turizam već ustaljena aktivnosti ili aktivnost koja je se tek odnedavno počela razvijati. Angažman zajednice treba i dalje biti sastavni dio svakog procesa za definiranje zona, pa pitanja povezana sa zajednicom mogu odrediti da li odgovarajući pristup predstavlja stroga podjela na zone. Identifikacija zona treba biti zasnovana na veoma pažljivoj procjeni resursa kao i biti povezana s pitanjima strateškog planiranja. Zone potom mogu činiti prostorno težište za sasvim precizne politike planiranja i za donošenje propisa kojima se kontrolira korištenje. Ovakav zonski i regulatorni pristup obično podrazumijeva i određenu primjenu koncepata prihvatnog kapaciteta s ciljem da se ukaže na odgovarajuće intenzitete razvoja.

Razvojni propisi i planski sažetci

Razvojni propisi koje donose vlade ili lokalne vlasti mogu se koristiti za informiranje potencijalnih nosilaca razvoja u pogledu toga šta će biti prihvatljivo, a šta neprihvatljivo, prije nego isti pripreme sheme ili projekte i prosljede ih na odobravanje. Oni se takođe mogu koristiti kako bi se osiguralo poštivanje određenih standarda tokom faze izgradnje. U cilju poboljšanja održivosti, propisi bi mogli obuhvatiti takve aspekte kao što su gustina objekata, lokacija objekata (npr. dopuštena udaljenost objekata od morske obale), visina objekata, povezanost sa sistemima usluga i odlaganja kanalizacionog otpada, korišteni materijali (npr. standardi efikasnosti), i aspekti dizajna (npr. u pogledu lokalnog narječja).

Procesi za kontrolu razvoja

Ukoliko se želi da planiranje korištenja zemljišta bude efikasno, neophodno je da se vodi proces kontrole razvoja kojim se osigurava usklađenost s propisima o planiranju korištenja zemljišta i onemogućava nezakonit razvoj. Postoje brojni razlozi zašto kontrola razvoja može biti nefunkcionalna, od kojih su pojedini duboko ukorijenjeni i iziskuju značajnu političku promjenu. Međutim, funkcionalnost u pogledu planiranja turizma može se potpomoći putem sljedećeg:

- Većom raspoloživošću ljudskih potencijala za obradu aplikacija.
- Izgradnjom kapaciteta kod lokalnih uprava radi povećanja znanja o pitanjima održivog turizma.
- Jasnim zahtjevima u pogledu obavještenja za potencijalne nosioce razvoja, uključujući kako procedure za usvajanje tako i informacije za dostavu.
- Izvršenjem kazni za neispunjenje uvjeta, uključujući i finansijske kazne, krivično gonjenje i odstranjivanje nelegalnih građevina.

Kontrola razvoja zavisi od potencijalnih nosilaca razvoja od kojih se traži da podnesu zahtjeve ili prijave za odobrenje planiranja. Procedura slanja obavještenja i stepen detaljnosti koji se traži od nosilaca razvoja prije davanja odobrenja, utvrđuju vlade ili lokalni organi vlasti, koji mogu odlučiti da uvrste širok dijapazon informacija koje se odnose na održivost razvoja. Važno je da potrebni nivo i priroda informacija budu relevantni i realni, a ne da predstavljaju preveliko opterećenje koje bi destimuliralo udovoljavanje zahtjevima sistema.

Drugi dio: Fizički dizajn i oprema

2.15 Sistemi upravljanja zaštitom okoliša

Sistem upravljanja zaštitom okoliša (EMS) sastavni je dio sveukupnog sistema upravljanja koji sadržava organizacionu strukturu, odgovornosti, prakse, procedure, procese, i resurse za utvrđivanje i provedbu politike zaštite okoliša. Jedan sistem upravljanja zaštitom okoliša sadržava sredstva poput procjene djelovanja na okoliš, ekološku reviziju, te stratešku procjenu okoliša.

2.16 Procjena djelovanja na okoliš (EIA)

Postoji nedostatak konzistentnosti u odabiru predmeta razvoja za koje su potrebne specifične EIA studije. Da li će neka EIA procjena uistinu biti potrebna ili ne, vjerovatno će zavisi od same veličine i prirode projekta, osjetljivosti lokacije u kojoj se procjena predlaže, te od uočenog rizika za okoliš. Projekti malih razmjera nisu uvršteni u većinu sistema EIA procjene, mada njihovi kumulativni utjecaji mogu vremenom postati značajni.

EIA procjenom daje se jedan međunarodno priznat i strukturiran pristup pribavljanju i evaluaciji okolišnih informacija o potencijalnim utjecajima fizičkog razvoja, a EIA procjena se potom koristi pri donošenju odluka u procesu razvoja. Naročito je korisna kao dodatak procesu davanja odobrenja za planiranje u pogledu novog predmeta razvoja, i može se zahtijevati od potencijalnog nosioca razvoja s ciljem da se pomogne pri donošenju odluka.

Naročita snaga EIA procjena je u potrebi da se objasne sve faze i procesi nekog predloženog predmeta razvoja, uključujući naknadno i prethodno ostvarene učinke u toku procesa razvoja. Takođe postoji potreba da se razmotre i alternativni prijedlozi koji bi mogli dovesti do manje štetnih utjecaja ili pružiti veću mogućnost za ostvarivanje koristi. U mnogim zemljama, korištenje EIA procjene predviđeno je zakonom u situacijama u kojima se od predloženih aktivnosti povezanih s razvojem očekuje da će nanijeti štetu okolišu, ali se njihova primjena na turizam razlikuje u cijelom svijetu.

U preporuke za poboljšanje procesa EIA procjena ubraja se sljedeće:

- Razjašnjavanje procesa skrininga kojim se utvrđuje da li su EIA procjene potrebne. Preduzimanje aktivnosti za EIA procjenu treba biti zasnovano na zakonodavstvu koje je jasno i izričito u pogledu prirode i predmeta primjene kao i vrste pristupa koji će biti realiziran.
- Sagledavanje kako se EIA procjene primjenjuju na turistički razvoj i da li bi pokrivenost trebala biti proširena. Trenutno, malo je vjerovatno da će EIA procjena biti potrebna generalno za sve turističke projekte, ali bi vrsta projekta i lokacija za koju su procjene potrebne trebale biti jasne nosiocima razvoja.
- Davanje korisnih smjernica, relevantnih za turizam, o tome šta je potrebno obaviti u sklopu EIA procjene.
- Izbjegavanje dupliciranja ili neizvjesnosti između agencija koje su uključene, i davanje brzog odgovora, s ciljem da se onemogući da se rad projekata koji ne ispunjavaju uvjete nastavi dalje bez odluke.
- Uspostavljanje procesa za praćenje postupanja u skladu s bilo kojim mjerama upravljanja i ublažavanja predloženim u EIA procjeni i, po potrebi, omogućavanje aktivnosti provođenja.

2.17 Održiva infrastruktura

Osiguranje infrastrukture i upravljanja

Mada se većina instrumenata koji su raspoloživi vladama odnose na ostvarivanje utjecaja na aktivnosti privatnog sektora, neposredno osiguravanje niza infrastrukturnih i komunalnih djelatnosti i usluga od strane vlade (ili njenih zastupnika, partnera ili ugovarača) treba također smatrati instrumentom za omogućavanje veće održivosti turizma. Tamo gdje je potrebno investiranje u novu infrastrukturu, moglo bi biti uputno da se troškovi dijele između javnog i privatnog sektora, na osnovu procjene relativnog značaja javnog dobra i privatne koristi.

Pitanja opće održivosti povezana s infrastrukturom i uslugama

Raspoloživost transporta, vode, energije, kanalizacije i odlaganja otpada, telekomunikacija, kao i osnovnih zdravstvenih i sigurnosnih usluga od temeljnog je značaja za uspješno funkcioniranje sektora turizma. Pružanje usluga od ključnog je značaja za ekonomsku održivost turizma. Nivo i kvalitet pružanja usluga također su ključni i za pitanja socijalne i okolišne održivosti. Isto tako, pružanje ovih usluga čini i ključni dio povoljnog okoliša kojeg vlasti stvaraju za potrebe održivije turističke industrije. Infrastrukturu i javne usluge potrebno je osiguravati na takav način da:

- Ostvaruju korist za lokalnu zajednicu, turistička preduzeća i turiste, uz adekvatno pružanje usluga radi zadovoljenja potreba svijeta.
- Njihovo pružanje bude rentabilno (engl. cost effective) i održivo.
- Koriste najbolje prakse i tehnologije, uz minimiziranje potrošnje resursa i omogućavanje efikasnog i djelotvornog tretmana otpadnih materija.

Fundamentalni princip i prioritet jeste da se nastoji minimizirati neumjerena i rastrošna potrošnja od strane sektora turizma. Pored obezbjeđenja infrastrukture i pružanja usluga, naglasak se stoga mora staviti na rad s ovom industrijom na njenom upravljanju aktivnošću zaštite okoliša, putem korištenja relevantnog instrumenta.

Obezbjedenje transporta

Opći pravac politike jeste da se poboljša dostupnost prema i unutar destinacija korištenjem manje zagađujućih načina transporta, kao i da se upravlja turističkim prometom na načine kojima će se minimizirati zagušenja i negativni utjecaji na lokalne zajednice i okoliš. U primjere mjera fizičke infrastrukture ubrajaju se:

- Poboljšanje pristupa zajednicama tamo gdje je to potrebno radi osiguranja izvodljivosti turističke aktivnosti.
- Pažljiva procjena okolišnih, socijalnih i ekonomskih utjecaja svakog novog prijedloga transportne infrastrukture, naročito novih puteva, ili obezbjedenja/proširenja luka i aerodroma.
- Pripremljenost na ograničavanje kapaciteta puteva i parkinga kao mjera kontrole radi odvratanja od prekomjerne upotrebe automobila.
- Razvoj sistema 'parkiraj i vozi se' u popularnim turističkim područjima.
- Razvoj namjenskih staza za hodanje i vožnju bicikla koje će koristiti turisti.
- Proširenje pješačkih zona u mjestima i gradovima.
- Izvođenje mjera za smirivanje saobraćaja i sistema putnih traka koje daju prednost javnom transportu.
- Mjere za smanjenje zagađenja bukom s puteva, aerodroma, itd.
- Pažljivo planiranje postavljanja putokaza kao efikasnog instrumenta u upravljanju saobraćajem i posjetiocima, dok se pritom izbjegava ružan i zbunjujući nered.

Javni prijevoz može se učiniti još privlačnijim za korištenje od strane turista na niz načina, uključujući:

- Integrirano utvrđivanje voznog reda i izdavanje karata između različitih načina transporta.
- Korigovanje voznog reda kako bi se reflektirali obrasci kretanja posjetilaca.
- Planiranje rute koje će voditi računa o lokaciji smještaja i turističkih atrakcija.
- Pružanje usluga rukovanja prtljagom.
- Efikasne sheme zajedničke vožnje automobilom i taksijem.

- Proširenje i podrška uslugama javnog prijevoza na određenim rutama relevantnim za turiste.
- Poboljšana i široko rasprostranjena raspoloživost informacija i izdavanje karata.
- Poboljšan kvalitet, bezbjednost i sigurnost u odnosu na kriminal u vezi s transportnim uslugama.

Javne komunalije i usluge

Obezbjedivanje javnih komunalija zahtijeva pažljivo planiranje u turističkim destinacijama, naročito kada vlada nestašica konkretnih prirodnih resursa.

- **Voda:** snabdijevanje i upravljanje vodom predstavlja ključni problem u mnogim turističkim destinacijama, kako u pogledu kvaliteta tako i kvantiteta. Povećavanje nivoa snabdijevanja ili uvođenje novih izvora (npr. iz postrojenja za desalinizaciju vode) često može biti skupo i imati posljedice po okoliš. Nepristrasno upravljanje vodama od ključnog je značaja - ukoliko je snabdijevanje vodom racionirano, interesi turističkih preduzeća ne trebaju imati povoljniji tretman u odnosu na lokalne zajednice.
- **Energija:** u pojedinim destinacijama snabdijevanje energijom (za elektricitet i toplotu) može se obavljati iz lokalnih izvora. Obnovljivim izvorima energije treba dati prednost, a da se pritom posvećuju pažnja utjecaju s tim povezane infrastrukture na prirodni okoliš (npr. razmještanje vjetroturbina, piloni i hidro šeme).
- **Čvrsti otpad:** infrastruktura, sistemi za prikupljanje i upravljanje trebaju omogućiti da otpad bude odvojen i recikliran. U pojedinim zemljama, turistički poslovni subjekti spremni su da recikliraju otpad, ali općina ne omogućava obrtnički pristup sistemima za prikupljanje i tretman kako bi se to podržalo. Pažnju takođe treba posvetiti i prikupljanju otpadaka te čistoći i održavanju javnih otvorenih prostora poput parkova i plaža.

- **Kanalizacija:** gdje god je moguće, turistička preduzeća će se spojiti na efikasne sisteme za tretman kanalizacionog otpada koji imaju dovoljan kapacitet da prihvate protoke koji se javljaju u vrhuncu turističke sezone. Tačke ispuštanja potrebno je pažljivo razmjestiti u odnosu na plaže i druga osjetljiva područja. Vlasti trebaju takođe predložiti rješenja za tretman kanalizacionog otpada za turističke objekte koji se ne mogu spojiti s javnim kanalizacionim sistemom.
- **Telekomunikacije:** efikasne komunikacije, uključujući i poveznice informacione tehnologije, veoma su važne za tržišni pristup i ekonomsku održivost. S tim povezana infrastruktura treba biti pažljivo locirana kako bi se minimizirali utjecaji na osjetljive sredine.

Sigurnosne usluge i usluge u vanrednim situacijama

Sigurnost i bezbjednost sve su važnija pitanja za imidž i uspješnost destinacije. Potrebno je posvetiti pažnju nivoima policijskog djelovanja na održavanju reda i mira, kao i pružanju drugih usluga u vanrednim situacijama, poput zdravstvenih i vatrogasnih usluga. Pružatelji ovih usluga trebaju održavati redovne kontakte s turističkim menadžerima i sektorskim tijelima. Ključno pitanje je njihova sposobnost da odgovore na potrebe posjetilaca. Pojedine destinacije raspolažu namjenskim shemama turističke pomoći i telefonskim linijama za pomoć. U nekim zemljama osnovane su posebne jedinice turističke policije. Sisteme za postupanje u vanrednim situacijama, poput npr. zdravstvenih uzbuna, terorizma, prirodnih nepogoda i industrijskih katastrofa, uključujući i reakcije na rana upozorenja, potrebno je temeljito uvježbavati.

2.18 Arhitektura, inženjering i okoliš

Dizajniranje smještaja

Turistički smještaj javlja se u mnogobrojnim različitim oblicima, uključujući hotele, gostinske kuće i prostore na bazi prenočišta s doručkom, samousluživanje, obilaženje i statične kamp kućice i kampiranje, i brine se za udovoljavanje mnoštvu ukusa i budžeta. Ali svi ovi oblici sposobni su da donesu ekonomske koristi područjima u kojima se nalaze. Ove koristi će se morati procijeniti zajedno s drugim pitanjima poput pogodnosti lokacije u pogledu njene održivosti.

Opći principi lokacije

Proces identificiranja pogodnih lokacija za hotel i uslužni smještaj, bez obzira na njihovu prirodu, treba biti sastavni dio procesa izrade planova. Lokalni organi nadležni za planiranje i turistička industrija se stoga trebaju angažirati konstruktivno kako bi identificirali pogodne lokacije u planovima prema kojima hotelski smještaj treba da zadovolji identificirane sadašnje i buduće potrebe. Ovo je naročito važno za najveće hotele – na primjer, one koji raspolažu objektima namijenjenim za biznis, konferencije i bankete, ili velike hotele koji ugošćuju turiste – gdje bi prioritet trebao biti da se identificiraju lokaliteti u centru grada gdje god da je to moguće. Takvi lokaliteti su najodrživiji u smislu planiranja, budući da omogućavaju bolji pristup javnom prijevozu, doprinose urbanoj životnosti i obnavljanju, i omogućavaju posjetiocima da ostvaruju jednostavan pristup drugim objektima i atrakcijama u centru grada.

Hotelski smještaj u ruralni područjima

Nacionalni parkovi i područja izuzetne prirodne ljepote privlače posjetioce koji žele uživati u posebnim kvalitetima pejzaža i sela u ovim područjima. Bitno je da se za ove posjetioce obezbijedi dovoljan broj vrsta smještaja odgovarajućeg dijapazona. Međutim, naročita pažnja mora se posvetiti broju, opsegu i lokaciji smještajnih objekata u ovim označenim područjima kako bi se osiguralo očuvanje posebnih kvaliteta koji zapravo opravdavaju ovakvo označavanje. Ovi interesi najbolje se rješavaju putem planskog procesa gdje god je to moguće.

Historijska mjesta i gradovi

Historijska mjesta i gradovi predstavljaju atrakciju za turiste iz matične zemlje i inostranstva, pa postoji pritisak da se u njima povećaju kapaciteti hotelskog smještaja. Veliki značaj pridaje se očuvanju objekata od arhitektonskog i historijskog interesa, kako zbog njihovih specifičnih svojstava, tako i zbog doprinosa koji daju našim gradovima i selima, ali i turizmu. Stoga je važno da svi prijedlozi za novi hotelski smještaj u takvim gradovima i mjestima budu senzibilni prema njihovom okruženju.

Konverzija u hotele često je realan prijedlog za osiguravanje zadržavanja i održavanja historijskih zgrada, pod uvjetom da se njome senzibilno rukovodi, da se njom materijalno ne mijenja karakter historijskih svojstava zgrada, te pod uvjetom da se novom namjenom zgrada ne stvaraju saobraćajna kretanja koja nije moguće uskladiti.

Mnoge historijske zgrade u gradu i na selu već se koriste kao hoteli. Ako se pažljivo projektuju, dogradnje se mogu postići bez negativnih utjecaja po historijsku strukturu ili karakter, a historijske zgrade mogu se održavati u održivoj upotrebi. Međutim, velike zgrade u malom okruženju, zgrade koje negativno utječu na postojeću panoramu, kao i one koje svojim dizajnom, materijalima, osvjetljenošću ili građevinskom linijom nisu u saglasnosti sa susjednim historijskim zgradama, uobičajeno neće biti prihvatljive.

Modernizacija i proširenja

Pored historijskih zgrada, postoje i mnoge suvišne ili poluzastarjele zgrade – poput zatvorenih mlinova, destilerija, skladišta, ili željezničkih stanica – koje mogu biti prilično podesne za adaptaciju i modernizaciju kao hoteli, drugi vidovi uslužnog smještaja ili restorani. Konverzija takvih zgrada u kompatibilnu upotrebu može vratiti život u neko inače propalo dobro – čime će se sačuvati jedna korisna i često atraktivna građevina, poboljšati zapušteni lokalitet i pomoći razvoju lokalne privrede.

Isto tako, proširenja umjerenog obima u postojećem hotelu ili javnom lokalitetu, uključujući i dodavanje smještaja u vidu spavaćih soba, mogu pomoći da se osigura buduća održivost takvih poslovnih subjekata. Ovim se može zadovoljiti neka lokalna potreba kao i turistička potreba, cjelovitim iskorištenjem

potencijala lokaliteta, ali bez ikakvih nesrazmjernih povećanja obima. U svim slučajevima, potrebno je pažljivo promisliti s ciljem da se osigura da veličina predloženog proširenja ne bude nesrazmjerna lokalitetu o kojem se u datom slučaju radi.

Budget hoteli, moteli, i travel lodge hosteli

Tamo gdje se projektuju tzv. budget hoteli kako bi ugostili osobe koje na nekoj destinaciji duže borave (npr. one koji ugošćuju posjetioce historijskih mjesta i gradova), njihovu lokaciju potrebno je razmotriti u kontekstu politika u izradi planova i nacionalnih politika? Lokacija takvih hotela u gradskim centrima maksimizira mogućnosti da posjetioci lako pristupe drugim objektima i atrakcijama u gradskom centru. Druge vrste budget hotela i slične vrste development poput motela i *travel lodge* objekata, ugošćuju veći broj putnika koji putuju automobilima, često samo na jednu noć – npr. kao usputni smještaj za poslovne putnike koji su u prolazu prema nekoj destinaciji. U takvim slučajevima, preduzetnici će dati prednost lokacijama na velikim saobraćajnicama izvan centra velikih gradova ili turističkih centara.

Automobilski parking

Maksimalni standardi u pogledu automobilskih parkinga za hotel i uslužni smještaj mogu biti uvršteni u razvojne planove. Tamo gdje su takvi standardi uvršteni u planove, organi nadležni za planiranje moraju razmotriti kakvi su odgovarajući nivoi parkiranja zasnovani na tržištu koje hotel opslužuje, njegovoj lokaciji i raspoloživosti sredstava javnog prijevoza?

Parkovi za odmor, za kamp kućice i chalet kućice

Planeri trebaju pažljivo odvagati cilj da se obezbijede adekvatni objekti i lokacije u odnosu na potrebu za zaštitom krajolika i okolišno osjetljivih lokaliteta. Oni bi trebali ispitati mogućnosti za premještanje svih postojećih parkova koji su narušavaju vizuelni dojam ili okoliš, podalje od osjetljivih područja, odnosno mogućnosti za njihovo premještanje podalje od lokacija koje su sklone plavljenju ili obalnoj eroziji. Međutim, visoke vrijednosti zemljišta povezanog s tematskim parkovima za odmor, troškovi infrastrukture i mogući problemi planiranja u vezi s predloženom lokacijom mogu takve prijedloge učiniti nepraktičnim i neizvodljivim.

Nove lokacije koje se nalaze u blizini postojećih naselja i drugih usluga bit će u pravilu održivije, budući da je pristup pojedinim lokalnim uslugama moguće ostvariti i drugim prijevoznim sredstvima osim automobila. Takođe i objekti za čuvanje kamp kućica koji su blizu postojećih naselja mogu imati manje negativan učinak i biti održiviji. Međutim, mogli bi se pojaviti valjani razlozi za proširenje ili poboljšanje postojećih tematskih parkova za odmor koji se ne nalaze u blizini postojećih naselja, pomoću njihove podrške namijenjene za uspješne lokalne poslovne subjekte i obezbjeđenjem zaposlenja i novih radnih mjesta.

Smještaj za zaposlenike

Za mnoge vrste parkova za odmor i hotela u ruralnim područjima često je prijeko potrebno prisustvo rezidencijalnog rukovodnog osoblja, s ciljem da se postigne kvalitet usluge za klijenta, sigurnost imovine, te da se ispune obaveze predviđene zdravstvenim i sigurnosnim propisima. Smještaj može ponekad biti potreban i za ključni personal. U najvećoj mogućoj mjeri, postojeće nastambe koje se nalaze na podesnoj lokaciji potrebno je koristiti s ciljem da se zadovolje ove potrebe za smještajem. No, tamo gdje to nije realno izvodljiva mogućnost, a naročito na lokacijama gdje nije na raspolaganju ili se ne može priuštiti podesan stambeni prostor, moglo bi se pokazati neophodnim pronalaženje novog smještaja za rukovodno i/ili drugo osoblje na samoj predmetnoj lokaciji. U takvim slučajevima, potrebno je uzeti u obzir kao prvo konverziju svih podesnih raspoloživih postojećih zgrada, radije nego izgradnju novih stambenih sadržaja koji bi potencijalno narušavali okoliš u seoskim predjelima.

Drugi oblici samouslužnog smještaja

Dvije značajna pitanja koja se postavljaju prilikom utvrđivanja odgovarajućeg nivoa turističke aktivnosti, te potrebe i potencijala za usklađivanje rasta, jesu sljedeće:

- Prostorna distribucija ili raspodijeljenost turizma. Različite lokacije i zajednice bit će više ili manje podesne za različite nivoe turizma.
- Promjenjivi nivoi potražnje tokom godine. Sezonski karakter predstavlja veoma važan problem za održivost turizma.

2.19 Eco Green certifikacija

U proteklih 15 godina svjedoci smo određenog broja velikih okolišnih inicijativa koje su preduzimala turistička i ugostiteljska preduzeća, kao i organi vlasti. Ove inicijative bile su na nivou individualnog preduzeća na domaćem i međunarodnom nivou. U ovom dijelu izvještaja bit će predstavljen pregled nekih od ovih inicijativa koje su najznačajnije. Konkretno, usredsredit ćemo se na nedavni razvoj inicijativa za dobrovoljnu certifikaciju i nagrađivanje u oblasti zaštite okoliša.

E.U. Eco-Management and Audit Scheme (EMAS)

Ovaj program za upravljanje zaštitom životne sredine i provjeru služi kao instrument upravljanja za kompanije i druge organizacije za evaluaciju izvještaja i poboljšanje njihove uspješnosti u pogledu zaštite životne sredine. Od 2001. godine, EMAS, je otvoren za sve ekonomske sektore uključujući javne i privatne servise. Pored toga, EMAS je osnažen integracijom EN/ISO14000 standarda kao sistema za upravljanje okolišem.

Sudjelovanje je dobrovoljno i proširuje se na javne i privatne organizacije koje funkcioniraju u Evropskoj uniji i Evropskom ekonomskom području. Mada nije namjenski osmišljena za potrebe turističkih aktivnosti, ova inicijativa može biti i jeste primjenjivana na niz turističkih objekata i aktivnosti širom Evropske unije.

(Pogledati internetsku stranicu: www.emas.org.eu).

Evropska eko-oznaka E.U. 'Flower' Eco label

Tokom proteklih deset godina, cvjetni logotip "Flower" (bos. "Cvijet") postao je oznaka za proizvode širom Evropske unije, koja daje jednostavne i tačne upute potrošačima. Svi proizvodi koji nose oznaku "Flower" provjereni su od strane nezavisnih tijela u odnosu na ispunjavanje strogih ekoloških kriterija i kriterija uspješnosti. Trenutno (septembar 2006. godine) postoje dvadeset i tri (23) različite grupe proizvoda, i već više od 250 licenci je dodijeljeno za nekoliko stotina proizvoda.

S ciljem da se primijeni ekološka oznaka European Eco-label, turistički operator mora zadovoljiti striktni minimum standarda u pogledu ekološke uspješnosti i zdravstvenih standarda. To podrazumijeva upotrebu obnovljivih izvora energije, sveukupno smanjenje potrošnje energije i vode, mjere za smanjenje otpada, utvrđivanje politike zaštite okoliša i davanje detalja/obilježja podesnih za 'eko-turizam'. (Pogledati internetsku stranicu: www.uneptie.org/pc/tourism)

Turistički program UNEP-a, (međunarodni)

UNEP kao međunarodna organizacija pomaže vladama različitih zemalja da izrade efikasne politike i provedbene programe. Od multilateralnih okolišnih sporazuma do vlada pojedinih država, preko lokalnih organa vlasti i regionalnih organizacija, UNEP-ov Turistički program pruža podršku putem izrade načela i nuđenjem tehničke pomoći organizacijama za destinacijski menadžment zainteresiranim za korištenje okvira Local Agenda 21 (Lokalna agenda 21) i produciranjem okolišnih standarda. (Web ref: www.uneptie.org/pc/tourism)

Ciljevi u pogledu izrade načela UNEP-a za realizaciju održivog turizma su sljedeći:

- Pomoći vlastima i međunarodnim organizacijama, organizacijama iz privatnog sektora i drugim organizacijama da primijene opći koncept održivog turizma u praksi, i minimiziraju okolišne uticaje koji dolaze od turizma.
- Omogućiti izradu konkretnijih smjernica na regionalnom nivou ili u vezi sa specifičnim pitanjima, poput koraljnih grebena i biodiverziteta.

- Osigurati okvir za programe rada Konvencije o biološkoj raznolikosti, Okvirne konvencije o klimatskim promjenama, Regionalnih akcionih planova o morima, i drugih međunarodnih sporazuma koji se bave pitanjima turizma.

Green Globe program, (međunarodni)

Green Globe je svjetski program uporednog vrednovanja i certifikacije kojim se pomaže održivo putovanje i turizam za potrošače, kompanije i zajednice. Zasnovan je na Agendi 21 i Principima za održivi razvoj koje su odobrile 182 vlade na Samitu Ujedinjenih naroda o planeti Zemlji održanog u Rio de Janeiru 1992. godine. (Pogledati internetsku stranicu: www.greenglobe.org)

Funkcije programa GREEN GLOBE su sljedeće:

- Pomaganje kompanijama da se razvijaju i posluju na okolišno, kulturološki i socijalno održiv način, pomažući da se ostvare finansijske uštede i promovira bolje poslovanje;
- Pregled dobre politike i prakse u zaštiti životne sredine u sektoru turizma
- Pomaganje potrošačima putem priznavanja brendova radi identifikiranja kompanija i destinacija opredijeljenih za bolji okoliš;
- Pomaganje zajednicama i destinacijama na zaštićenim područjima da se razvijaju i posluju na okolišno, kulturološki i socijalno održiv način; i
- Ostvarivanje koristi za životnu sredinu putem umanjenja odlaganja čvrstog otpada, smanjene emisija stakleničkog plina, manjeg zagađivanja voda, poboljšanog očuvanja staništa i drugih vidova poboljšanja životne sredine.

Green Tourism Business Scheme, (Velika Britanija)

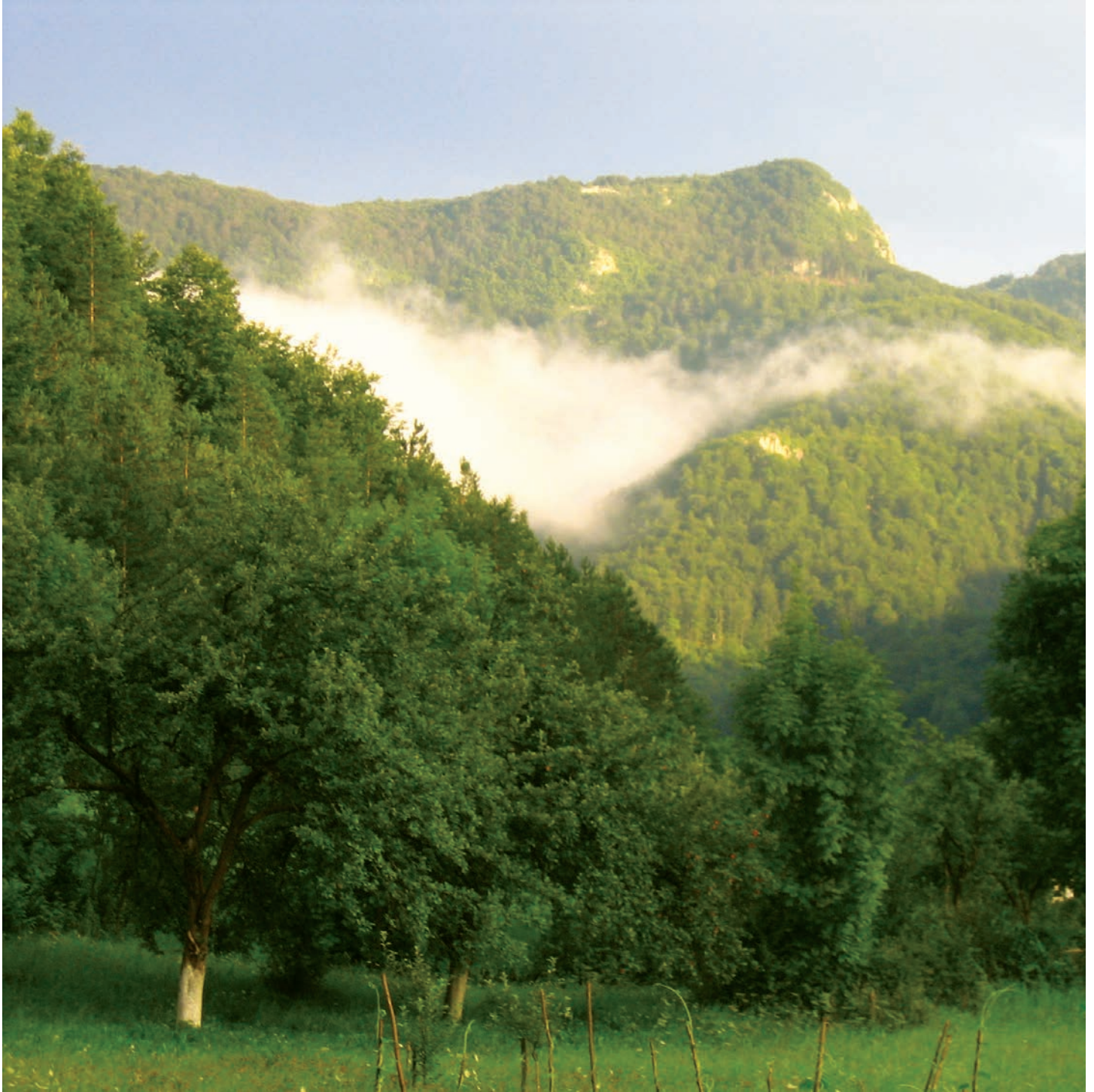
Ovo je najveće i najuspješnije tijelo za ekološku akreditaciju turističkih poslovnih subjekata u Evropi (skr. GTBS) i ima preko 500 članova u Velikoj Britaniji, uključujući pored ostalih, davatelje smještaja, turističke atrakcije, turooperatore i konferencijske objekte. (Pogledati internetsku stranicu: www.green-business.co.uk). Pitanja poput poslovne efikasnosti, upravljanja okolišem, transport otpada, kao i teme poput društvene odgovornosti i biološke raznolikosti, obrađena su u sklopu ovog programa.

Pristajanjem na poštivanje GTBS-ovog etičkog kodeksa ponašanja i kroz nezavisne procjene svojih aktivnosti članice su se obavezale da će djelovati u pravcu smanjenja djelovanja svog poslovanja na životnu sredinu.

Programi „The Cleaner Greener Production Programme & The Greening Irish Hotels Programme“, (Irska)

Cilj programa Čistiji zeleniji proizvodni program (skr. CGPP) jeste da se podstaknu kompanije u Irskoj, naročito mala i srednja preduzeća, da usvoje visoki standard ekološkog učinka prilagođavanjem i poboljšanjem procesa i usluga s ciljem da se minimizira negativno djelovanje na životnu sredinu. Programom se nastoje promovirati ekološki prihvatljive aktivnosti putem primjene povećane produktivnosti resursa, smanjenjem otpada, ponovnim korištenjem materijala, upravljanjem energijom i promjenom kulture u organizacijama

Glavni cilj programa je da se podstaknu hoteli širom Irske da teže ka ostvarenju višeg standarda ekološkog učinka usvajanjem procesa i usluga s ciljem da se minimizira negativno djelovanje na životnu sredinu, a da se pritom održava kvalitet, produktivnosti i konkurentnost. (Pogledati internetsku stranicu: www.greeningirishhotels.ie).

Zaključak

Činjenice izložene u ovim smjernicama ukazuju na to da je razvoj održivog turizma mnogo više od pukog uvrštavanja mjera zaštite okoliša u finalnim fazama razvoja turističkog proizvoda. To je, bolje rečeno, jedan integrirani sistem planiranja koji u sebi objedinjuje mjere javnog sektora, pažljivo planiranje privatnog sektora, te implementaciju i monitoring koji vrše javni sektor, privatni sektor i građani. Budući da turizam uključuje ogroman broj aktivnosti, on itekako utječe na ljude i prirodu na mnoge različite načine; dok povećava zaposlenost, stimulira lokalni ekonomski razvoj, promovira zemlju, i utječe na niz drugih sektora ekonomije (tj. prehrambeni i građevinski sektor, da spomenemo samo nekoliko), turizam isto tako uzrokuje i popratne pojave za životnu sredinu (okoliš) i resurse.

S druge strane, turizam ne može napredovati ako se resursi nepravilno održavaju, budući da će efekti biti negativni, kako u srednjoročnom tako i u dugoročnom periodu.

Održivi razvoj turizma iziskuje sistematsko planiranje i promišljanje planskog procesa, na svakom koraku, počevši od planera i pa sve do zakonodavaca, graditelja, kao i bazne industrije i građana.

Literatura:

Department for Communities and Local Government: London; Good Practice Guide on Planning for Tourism (May 2006, reprinted July 2006)

The Convention on Biological Diversity (CBD); a Good Practice Guide, Tourism for Nature & Development (2010)

Making Tourism More Sustainable; A guide for Policy Makers, United Nations Environmental Programme and World Tourism Organization, 2005

Gauteng Tourism; Responsible-tourism manual, March 2006

Managing Tourism & Biodiversity User's Manual on the Guidelines on Biodiversity and Tourism Development Department of Environment, Heritage and Local Government (April 2007). National Climate Change Strategy 2007-2012

Environmental Protection Agency (2006); Environment in Focus

EPA CGPP Project Report (2006). Development of a Cleaner Production programme for the Irish Hotel Industry: "Greening Irish Hotels".

Irish Government Publication (2007); IRELAND National Development Plan 2007-2013:

Northern Ireland Tourist Board, 2004; Pilot Green Tourism Scheme

Peeters, P., Gössling, S. and Becken, S. (2006). 'Innovation towards tourism sustainability: climate change and aviation', Int. J. Innovation and Sustainable Development, Vol. 1, No. 3, pp.184–200.

World Tourism Organisation (2004). Indicators of Sustainable Development for Tourism destinations; A Guidebook.

Making Tourism more Sustainable; A guideline for policy makers

Tourism congestion Management at Natural and cultural Sites

Indicators of Sustainable Development for Tourism Destinations

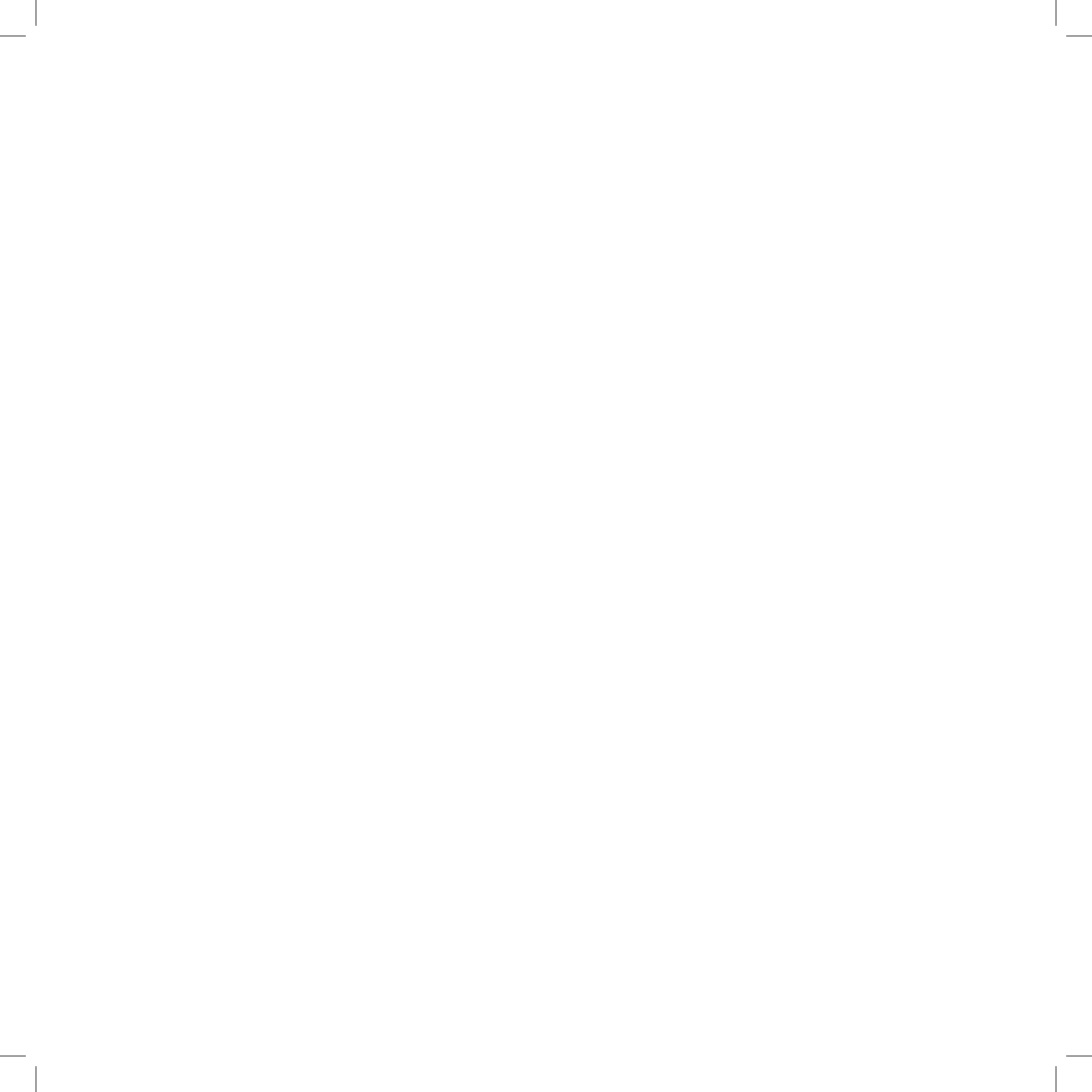
Sustainable Development of Eco-tourism; a compilation of Good practices

Sustainable Tourism in Protected areas; Guidelines for Planning and Management

Guidelines for Local Authorities on Development of Sustainable Tourism

A Guide to the Development and Use of Indicators of Sustainable Tourism

EU-Tourism BiH

Tehnička pomoć za podršku
industriji turizma
u Bosni i Hercegovini

Galway Development Services International

Projekat finansiran od strane EU, implementiran od strane konzorcija na čelu sa GDSI Limited.